

Atribucije i osjećaji vezani uz počinjenje kaznenih djela

Krišto, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:683532>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Ines Krišto

**ATRIBUCIJE I OSJEĆAJI VEZANI UZ
POČINJENJE KAZNENIH DJELA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

INES KRIŠTO

**ATRIBUCIJE I OSJEĆAJI VEZANI UZ
POČINJENJE KAZNENIH DJELA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ines Sučić

Zagreb, 2018.

Sažetak

Pri razumijevanju čimbenika i procesa koji utječu na vjerojatnost pojavljivanja antisocijalnog ponašanja, a posebice pri regulaciji neetičnog i antisocijalnog ponašanja važno mjesto zauzimaju osjećaji krivnje i srama te preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje. Stoga ciljevi istraživanja bili su ispitati opći distres, sram i krivnju zatvorenika, ali i osjećaje srama, krivnje i odgovornosti vezane uz počinjeno kazneno djelo, a ovisno o tipu počinjenog kaznenog djela, duljini i uvjetima izdržavanja kazne te prijašnjem izdržavanju kazne zatvora. Istraživanje je provedeno anketnim ispitivanjem na prigodnom uzorku od 674 punoljetna zatvorenika iz svih kaznenih tijela Republike Hrvatske čija je kazna u trenutku istraživanja bila pravomoćna. Istraživanjem su potvrđene relativno zadovoljavajuće metrijske karakteristike hrvatske inačice Ljestvice distresa i odgovornosti (*Distress and Responsibility Scale – DRS*, Xuereb i sur., 2009) koja je po prvi puta korištena u Hrvatskoj. Općenito, rezultati su pokazali da zatvorenici koji izdržavaju kaznu u (polu)otvorenim uvjetima, bez prijašnjih kazni zatvora, koji izdržavaju kraću zatvorsku kaznu i koji su počinili nenasilna kaznena djela pokazuju manje kroničnog distresa i kronične odgovornosti. Zatvorenici koji izdržavaju kaznu u zatvorenim uvjetima i kojima ovo nije prva kazna zatvora pokazuju statistički značajno više distresa i odbačenosti vezanih uz počinjeno kazneno djelo. Dobiveni nalazi upućuju na značaj negativnih emocija i atribucija u tretmanu i rehabilitaciji zatvorenika.

Ključne riječi: sram, krivnja, odgovornost, distres, zatvorenici

Abstract

When understanding the factors and processes that are affecting the probability of the antisocial behavior, especially during the regulation of unethical and antisocial behavior, the feelings of guilt and shame have a very important role, as well as taking the responsibility for your own behavior. Thus, aims of this research were to examine the general distress, the feelings of shame and guilt among prisoners, as well as the feelings of shame, guilt and responsibility in relation to their criminal offence, regarding the type of criminal offence, the length and terms of the prison sentence and the history of previous imprisonment. This survey was conducted on a convenience sample of 674 adult prisoners from all jails and prisons in the Republic of Croatia. The research revealed the relatively satisfactory psychometric characteristics of the Croatian adaptation of the Distress and Responsibility Scale (DRS, Xuereb et al., 2009), which was for the first time used in Croatia. In general, the results have shown that prisoners serving the sentence in (semi)open conditions; those without history of previous imprisonment; those serving a shorter prison sentence, and those who committed non-violent criminal offences show less chronic distress and chronic responsibility. Prisoners who served their sentences in the closed conditions and who had history of previous imprisonment show, related to the crime they committed, significantly more distress and feeling of rejection. The findings indicate the importance of negative emotions and attributes in the treatment and rehabilitation of prisoners.

Key words: shame, guilt, prisoners, criminal behavior, responsibility

Sadržaj

1. Uvod.....	2
1.1. <i>Emocije kod počinitelja kaznenih djela.....</i>	2
1.1.1. <i>Sram.....</i>	3
1.1.2. <i>Krivnja.....</i>	4
1.2. <i>Atribucije kod počinitelja kaznenih djela.....</i>	5
1.3. <i>Uloga krivnje, srama i odgovornosti u rehabilitaciji/tretmanu.....</i>	7
1.4. <i>Mjere krivnje, srama i odgovornosti.....</i>	9
2. Cilj i problemi	11
2.1. <i>Cilj istraživanja.....</i>	11
2.2. <i>Problemi i hipoteze.....</i>	12
3. Metoda	12
3.1. <i>Sudionici.....</i>	12
3.2. <i>Instrumenti.....</i>	14
3.3. <i>Postupak.....</i>	15
4. Rezultati.....	16
4.1. <i>Faktorska analiza Ljestvice općeg distresa.....</i>	16
4.2. <i>Faktorska analiza Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD.....</i>	20
4.3. <i>Povezanosti među podljestvicama i deskriptivne vrijednosti.....</i>	24
4.4. <i>Ispitivanje razlika na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na uvjete izdržavanja kazne te prijašnje izdržavanje kazne zatvora.....</i>	25
4.5. <i>Ispitivanje razlika na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na tip počinjenog kaznenog djela i dužinu izdržavanja kazne.....</i>	26
5. Rasprava	28
5.1. <i>Validacija Ljestvice distresa i odgovornosti.....</i>	28
5.2. <i>Razlike na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti.....</i>	30
5.3. <i>Ograničenja i daljnje implikacije istraživanja.....</i>	33
6. Zaključak.....	35
7. Literatura.....	36

1. Uvod

Počinjene kaznenog djela ima značajan negativan tjelesni, emocionalni i materijalni utjecaj kako na žrtvu, obitelj i društvo tako i na počinitelja kaznenog djela. S obzirom na to da je opseg područja zahvaćen posljedicama kriminalnog ponašanja poprilično velik, neprestano se razvijaju različite vrste programa i intervencija u svrhu smanjenja stope recidivizma, no isti ti programi i intervencije ne mogu se pohvaliti značajnom uspješnošću (Bradshaw, Roseborough i Umbreit, 2006). Unatoč velikim naporima koje društvo ulaže u rješavanje antisocijalnog ponašanja kroz tretman i kažnjavanje, visoke stope kriminala i dalje su jedan od glavnih društvenih problema. Iz tih razloga brojna istraživanja usmjerila su svoje ciljeve na istraživanje čimbenika vezanih uz počinitelje kaznenih djela među kojima su se emocije i atribucije vezane uz počinjenje kaznenih djela pokazale osobito prediktivnima za kasniju rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika.

1.1. *Emocije kod počinitelja kaznenih djela*

Da bi intervencije za suzbijanje kriminalnog ponašanja bile uspješne na društvenoj i individualnoj razini, potrebno je razumijevanje čimbenika i procesa koji utječu na vjerojatnost pojavljivanja antisocijalnog ponašanja. Odgovorima na ta pitanja jednim dijelom su doprinjeli istraživači Cimbori i McIntosh (2005) istražujući emocije vezane uz kaznena djela. Utvrdili su kako neki emocionalni odgovori na kriminalno ponašanje povećavaju vjerojatnost budućeg prosocijalnog ponašanja, dok drugi emocionalni odgovori povećavaju vjerojatnost antisocijalnog ponašanja. Slično tome, Howells i Day (2006) smatraju da je za učinkovit tretman nužno da počinitelji kaznenih djela dožive i osvijeste svoja emocionalna stanja te da su emocionalno angažirani za tretman, za što vjeruju da je najveći izazov za praktičare. Također, mnogi drugi istraživači (Freiberg, 2001; Garland, 1990; Hartnagel i Templeton, 2012) smatraju da bi se pravosuđe trebalo usmjeriti ne samo na racionalne već i na emocionalne dimenzije kaznenih djela. Sudeći prema navedenim razmatranjima, istraživanjima bi se trebali utvrditi čimbenici koji utječu na razvoj moralnih i nemoralnih obrazaca ponašanja, odnosno na razlikovanje ispravnog od pogrešnog ponašanja, pri čemu bi posebnu pažnju trebalo obratiti na doprinos emocija.

Posebnu vrstu ljudskih emocija čine emocije povezane s načinom na koji pojedinac vidi sebe i svoje ponašanje, kao i sebe unutar socijalnih odnosa zbog čega ih neki nazivaju socijalnim emocijama. Također, naziva ih se i moralnim emocijama jer se smatraju ključnima

pri zaključivanju o moralu osobe te kao takve služe kao spona između moralnih ponašanja i moralnih standarda (Breslav, 2006, prema Makogon i Enikolopov, 2013). Prema Tangney, Stuewig i Mashek (2007), središnje mjesto u čovjekovom moralnom životu zauzimaju osjećaji krivnje i srama čija je najvažnija funkcija regulirati neetično i antisocijalno ponašanje. Drugim riječima, osjećaji krivnje i srama pridonose osjetljivosti ljudi jednih na druge te time i izboru moralnih obrazaca ponašanja za što bolju prilagodbu unutar socijalnog konteksta. Može se reći da čovjek kroz emocije srama i krivnje, koje izazivaju samoprocjenu i samokažnjavanje, postaje sam sebi vlastiti sudac.

1.1.1. Sram

Sram se odnosi na negativnu samoprocjenu samoga sebe koja nastaje kao odgovor na ponašanje za koje se smatra da je loše te koje se pripisuje unutarnjoj i nepromjenjivoj osobini osobe (Tangney, 1995). Definiciju su nadopunili Fisher i Tangney (1995, prema Xuereb, Ireland i Davies, 2009) opisujući sram kao osjećaj izloženosti stvarnoj ili zamišljenoj osobi ili grupi koji izaziva poriv sakrivanja ili nestajanja. Drugim riječima, osjećaj srama se povećava uslijed počinjene pogreške, prijestupa ili odstupanja od socijalnih i kulturnih standarda. Osoba koja na svoje ponašanje odgovara sramom osjeća se nemoćno, bespomoćno i bezvrijedno što dovodi do toga da ne može zaustaviti loše ponašanje koje je izazvalo osjećaj srama. Također, istraživači povezuju osjećaj srama s niskim samopoštovanjem te smanjenim kapacitetom za empatiju (Tangney, Wagner, Fletcher i Gramzow, 1992), što se smatra prediktorom kriminalnog ponašanja, posebice onog s elementima nasilja (Jolliffe i Farrington, 2004). Smanjena empatija omogućava počinitelju da se emocionalno udalji od žrtve, potisne svijest o žrtvinoj neugodi i strahu te smanji osjećaj krivnje i srama (Abel i sur., 1989). Poznato je da ljudi koji osjećaju sram zbog vlastitog ponašanja čine sve kako bi umanjili taj osjećaj što dovodi do toga da odbijaju priznati odgovornost za svoje ponašanje, ili umanjuju štetu koju su prouzrokovali, ili krive nekoga ili nešto izvan sebe zbog neprihvatljivog ponašanja. To je najuočljivije u kriminologiji gdje je istraživanjima utvrđeno da je sram pozitivno povezan s vanjskim pripisivanjem krivnje nemoralnih djela (Tangney i sur., 1992) te s racionalizacijom i negiranjem počinjenja neprihvatljivog ponašanja (Tangney i sur., 1996). Kada je riječ o pripisivanju, odnosno priznavanju odgovornosti, do izražaja dolazi razlika između krivnje i srama na način da osjećaj srama smanjuje vjerojatnost priznavanja dok osjećaj krivnje doprinosi priznavanju odgovornosti. Primjerice, zato se prilikom ispitivanja seksualnih prijestupnika

manipulira kako bi se prevladao njihov sram te kako bi se uslijed toga dobilo njihovo priznanje kaznenog djela (Cox, 1999).

1.1.2. Krivnja

S druge strane, krivnja uključuje negativnu procjenu određenog obrasca ponašanja pri čemu osoba razlikuje sebe od ponašanja koje je izazvalo krivnju (Barrett, 1995, prema Marshall i sur., 2009). Drugim riječima, krivnja kao odgovor na neprihvatljivo ponašanje, za razliku od srama, ne uključuje procjenu identiteta osobe, već se usmjerava na suzbijanje problematičnog ponašanja. Može se reći da krivnja izaziva zabrinutost zbog drugih, dok sram dovodi do usmjerenosti prema sebi. Suprotno učincima srama, ljudi koji su skloni osjećati krivnju osjećaju kajanje zbog prijestupa što dovodi do toga da pokušavaju spriječiti ponavljanje neprihvatljivog ponašanja (Frijda, 1986, prema Marshall i sur., 2009). Pa tako, ljudi koji su skloni osjećati krivnju nakon što su počinili prijestupe ponašaju se manje agresivno kada se ljute (Stuewig i sur., 2010), manje je vjerojatno da će počinuti delikventna djela u razdoblju adolescencije (Stuewig i McCloskey, 2005) te će manje odobravati laganje u poslovnim pregovorima (Cohen, 2010). Zanimljivi su i nalazi istraživanja Weizmanna-Henliusa i suradnika (2002) provedenih u Velikoj Britaniji, Sjevernoj Irskoj te na Islandu koji pokazuju da su kaznena djela počinjena protiv pojedinaca povezana s više osjećaja krivnje nego kaznena djela protiv imovine. Što se tiče povezanosti između krivnje i težine kaznenog djela, utvrđeno je da što je teže kazneno djelo to će počinitelj više izvještavati o osjećaju krivnje (Cox, 1999).

Kao što je već rečeno na početku, osjećaji krivnje i srama su već neko vrijeme predmet brojnih istraživanja sa zajedničkim ciljem - unaprijeđenje tretmanskih programa te rehabilitacija zatvorenika u svrhu zaštite društva u koje se prijestupnici vraćaju. Jedno od takvih istraživanja je longitudinalno istraživanje Hosser, Windzio i Greve (2008) koji su se bavili istraživanjem osjećaja krivnje i srama te njihovom povezanošću s vremenskim tijekom zatvorske kazne pri čemu su utvrdili da počinitelji kaznenih djela rijetko iskazuju osjećaje krivnje i srama te da se tijekom izdržavanja kazne ti osjećaji postupno smanjuju. Jedno od objašnjenja tog nalaza je da počinitelji kaznenih djela vrlo brzo pri ulasku u zatvorski sustav usvoje stavove zatvorske subkulture u kojoj se na osjećaje krivnje i srama gleda kao na slabosti (Bereswill, 2004). Nadalje, u drugim istraživanjima (Hosser i sur., 2008) osjećaj krivnje se pokazao zaštitnim čimbenikom s obzirom na to da rezultira smanjenim recidivizmom, dok se osjećaj srama pokazao destruktivnim jer rezultira većom stopom recidivizma. Primjerice,

seksualni prijestupnici koji dožive sram, a posljedično su i niskog samopoštovanja, mogu odgovoriti na vlastito kazneno djelo na dva načina. Dio njih će odbijati priznavanje odgovornosti, dok će drugi dio priznati odgovornost, no neće se moći nositi s emocionalnim učincima učinjene štete te će na razne načine iskrivljavati počinjeno kazneno djelo što će posljedično dovesti do izostanka empatije prema žrtvi. U protivnome, počinitelj bi se suočio sa golemom štetom koju je nanio žrtvi što bi ga emocionalno preplavilo (Marshall i sur., 2009). Iz prethodno navedenog može se zaključiti kako osjećaji krivnje i srama prije svega igraju veliku ulogu u priznavanju odgovornosti za počinjeno kazneno djelo, odnosno imaju veliku ulogu prilikom pripisivanja odgovornosti za počinjeno kazneno djelo. S druge strane, Xuereb i suradnici (2009) nude uvid u način na koji priznavanje odgovornosti za počinjeno kazneno djelo dovodi do iskustva srama i krivnje – osjećaj srama se javlja kada se osoba percipira "propalom" ili punom karakternih mana (Sabini i Silver, 2005), dok je osjećaj krivnje potaknut preuzimanjem odgovornosti za svoje postupke (moralni prekršaji) (Smith i sur., 2002). Očigledno je da osjećajima krivnje i srama prethodi pripisivanje negativnog iskustva, događaja ili neuspjeha na sebe.

1.2. Atribucije kod počinitelja kaznenih djela

Umanjivanje težine kaznenog djela te potpuno negiranje odgovornosti nije rijetkost među počiniteljima kaznenih djela, zato je važno osvrnuti se na ulogu atribucija, odnosno procesa kojima pojedinci pokušavaju objasniti uzroke vlastitog ponašanja i ponašanja drugih, u objašnjenju kriminalnog ponašanja (Gudjonsson, 1984). Dvije vrste atribucija prepoznaju se kao važne i primjenjive na kriminalno ponašanje, a to su unutarnje i vanjske atribucije. O unutarnjim atribucijama govorimo kada osoba pripisuje uzroke svog ponašanja, u ovom slučaju počinjenog kaznenog djela, čimbenicima koji se nalaze unutar te osobe - namjere, motivi, osobnost ili psihičko stanje. O vanjskim atribucijama govorimo kada se uzroci pripisuju društvenim i okolišnim čimbenicima (npr. provokacija žrtve kao uzrok počinjenog kaznenog djela) (Heider, 1944). Gudjonsson i Petursson (1991) navode i treću vrstu atribucija – atribucija odgovornost ili atribucija „mentalnog elementa“. Xuereb i suradnici (2009) navode da prijestupnici pri prihvaćanju pune odgovornosti pripisuju uzrok počinjenog kaznenog djela unutarnjim čimbenicima, dok pri prihvaćanju djelomične odgovornosti pripisuju uzročnost vanjskim čimbenicima. Smatra se da bi poznavanje atribucija trebalo pružiti informacije o kritičnim motivacijskim aspektima kriminalnog ponašanja te time olakšati rehabilitaciju, odnosno ako sudionici vjeruju da su sposobni promijeniti svoje ponašanje, rehabilitacija može

biti uspješnija. Rezultati istraživanja, navedeni u nastavku, pokazuju kako različite skupine počinitelja kaznenih djela svoja kriminalna ponašanja pripisuju različitim uzrocima kao i različitim dimenzijama atribucija.

Dosadašnja istraživanja pokazala su da najviše rezultate na skali vanjskih atribucija dosljedno imaju nasilni počinitelji kaznenih djela (Gudjonsson i Singh, 1988; Gudjonsson i Bownes, 1991) što dovodi do zaključka da su vanjske atribucije najvećim djelom povezane s nasilnim kaznenim djelima. Jedno od objašnjenja ovog nalaza leži u povezanosti percipirane provokacije i nasilja, odnosno nije rijetkost da nasilni počinitelji svoje nasilje opravdavaju provokacijom žrtve. Pa tako, nasilnici u obitelji za obiteljsko nasilje obično koriste vanjske atribucije kako bi opravdali svoje zlostavljачko ponašanje (Henning i sur., 2005). Mnogi muškarci zlostavljачi pripisuju svoju agresivnost čimbenicima kao što su ponašanje partnera, stres, djelovanje supstanci ili financijske teškoće. Također, postoji i objašnjenje da nasilni počinitelji imaju veću potrebu prebaciti dio krivnje na žrtvu kako bi reducirali anksioznost i krivnju povezanu s počinjenim kaznenim djelom. Vjeruje se da vanjske atribucije bračnih sukoba negativno utječu na zadovoljstvo, što može dovesti do povećanja rizika od daljnjih sukoba (Bradbury i Fincham, 1990). Počinitelji imovinskih delikta rijede koriste vanjsku atribuciju jer je teže pripisati krivnju provokaciji žrtve, iako postoje drugi čimbenici kojima uspjevaju opravdati zločin (npr. krađa od bogatih je opravdana) (Cox, 1999). Nadalje, prema rezultatima istraživanja McKay, Chapan i Long (1996), počinitelji seksualnih delikta nad djecom razlikuju se od ostalih skupina počinitelja jer utjecaj djece na njihovo seksualno uzbuđenje (dječje tijelo) definiraju kao unutarnju, stabilnu i nekontroliranu dimenziju. Istraživanja o ženama prijestupnicama pokazuju da žene često svoje ponašanje pripisuju samoobrani, što dovodi mnoge da zaključe da su te žene doista žrtve, a ne primarni agresori (Hamberger i Potente, 1994; Saunders, 1995, prema Weizman-Henelius i sur., 2002).

Poricanje ili priznavanje odgovornosti za počinjeno kazneno djelo uključuje mnogo više od pripisivanja uzročnosti vanjskim, unutarnjim ili čimbenicima mentalnog elementa. Što se tiče priznavanja odgovornosti, Gudjonsson i Singh (1989) navode da je čak i priznavanje malog dijela odgovornosti pozitivno povezano s osjećajem krivnje. S druge strane, poricanje odgovornosti uključuje nedostatak poštovanja prema posljedicama počinjenog kaznenog djela što je povezano sa osjećajima srama i krivnje (Shaver, 1985, prema Xuereb i sur., 2009). Umanjivanje ozbiljnosti počinjenog djela i počinjene štete smatra se posljedicom srama (Izard, 1991), a opravdanje i udaljavanje od žrtve se smatra načinom kojim se smanjuje osjećaj krivnje (Baumeister i sur, 1994). Drugim riječima, preuzimanje odgovornosti povezuje se s osjećajem

krivnje, dok poricanje odgovornosti ima ulogu u smanjenju osjećaja srama i krivnje. Također, možemo zaključiti da poricanje odgovornosti za kaznena djela te time i smanjivanje osjećaja krivnje i srama može djelovati kao zaštita, kao što je to zaštita seksualnih prijestupnika od osjećanja tih emocija (Bumby i sur., 1999, prema Xuereb i sur., 2009). Isto tako u istraživanjima priznavanja odgovornosti policiji uočeni su snažni osjećaji srama i nelagode koji otežavaju prijestupniku priznavanje odgovornosti, dok čimbenici povezani s osjećajem krivnje vode ka priznavanju odgovornosti (Sigurdsson i Gudjonsson, 1994). Pored toga, mnogi autori smatraju da poricanje odgovornosti služi i za izbjegavanje stresa, prijetnji samopoštovanja te osuđivanja od strane drugih (Gibbons i sur, 2003; Lord i Willmot, 2004), što se povezuje sa sramom i krivnjom (Hoffman, 1984, prema Xuereb i sur., 2009).

Sudeći prema istraživanjima, možemo zaključiti da snažan osjećaj srama vodi ka eksternalizaciji krivnje i manjoj vjerojatnosti priznavanja odgovornosti za počinjeno kazneno djelo, što je povezano s nedostatkom osjećaja krivnje. Počinitelji koji negiraju počinjenje kaznenog djela ili odbijaju prihvatiti odgovornost za počinjeno kazneno djelo često su otporni na tretman te istovremeno ne prihvaćaju njegove ciljeve što nerijetko dovodi do neuspješne rehabilitacije i resocijalizacije (Hunter i Figueredo, 1999). Istim problemom bavili su se i Dutton i Hemphill (1992) koji su proučavali te pojave kod muškaraca zlostavljača pri čemu su zaključili kako umanjivanje težine kaznenog djela i negiranje odgovornosti može dovesti do dodatnih problema za počinitelje i njihove obitelji. Također, utvrđeno je da su muškarci koji izbjegavaju preuzimanje odgovornosti za svoje nasilje manje motivirani za promjenu ponašanja te da su više skloni recidivizmu (Daly i Pelowski, 2000). Stoga, uz osjećaje srama i krivnje, u istraživanjima bi se trebalo zahvatiti i atribucije i njihovu prediktivnu vrijednost u tretmanu počinitelja kaznenih djela.

1.3. Uloga krivnje, srama i odgovornosti u rehabilitaciji/tretmanu

Izdržavanje kazne zatvora obuhvaća, prema Kovčo-Vukadin i suradnicima (2010, prema Milinović, 2016), čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja izdržava kaznu zatvora te osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima. Dakle, osim kaznene funkcije zastupa se i rehabilitacijska funkcija izdržavanja kazne te resocijalizacija zatvorenika. Johnstone i Van Ness (2006, prema Hosser i sur., 2008) smatraju da intervencije usmjerene na promjenu ponašanja te poticanje počinitelja na preuzimanje odgovornosti za svoje ponašanje pogoduju smanjivanju vjerojatnosti recidivizma, a prema

Teoriji posramljivanja (Braithwaite, 1989) osjećaji krivnje i srama mogu predstavljati kritični korak u procesu rehabilitacije.

Prema Teoriji posramljivanja (Braithwaite, 1989) sram može biti loš (etiketiranje, sramoćenje) i voditi ka stigmatizaciji koja povećava rizik za počinjenjem kaznenih djela, ili dobar, nestigmatizirajući, koji može djelovati poticajno na promjenu ponašanja (posramljivanje od strane važnih, bliskih osoba s kojima smo svakodnevno u kontaktu). „Zdravo“ posramljivanje se odnosi na izražavanje neodobravanja nekog ponašanja, ali s poštovanjem prema osobi i nastojanjem da se zaštiti njen identitet. Način na koji počinitelji pripisuju odgovornost za počinjena kaznena djela te osjećaj krivnje koji se pritom javlja pomažu formiranju tretmanskog programa za počinitelje (Cox, 1999). Dosadašnja istraživanja ukazuju na negativne učinke posramljivanja počinitelja kaznenih djela te na socijalno nepoželjne posljedice srama, kao što su nepriznavanje odgovornosti, zlouporaba droga, psihološki simptomi te naposljetku i recidivizam (Tangney, Stuewig i Hafez, 2011). Moralne emocije, sram i krivnja, su čimbenici koji su teoretski podložni intervenciji, baš kao što se anksioznost i depresija učinkovito tretiraju nizom kognitivnih, kognitivno-bihevioralnih i interpersonalnih terapija. Prethodno navedeni pristupi trebali bi biti učinkoviti i u radu na moralnim emocionalnim obilježjima prijestupnika, kako bi se poboljšala njihova sposobnost za „zdravi“ osjećaj krivnje te kako bi se smanjila njihova sklonost doživljavanju srama (Tangney i sur., 2011). Prema Tangney i Dearing (2002) ljudi koji osjećaju sram vjeruju da nema smisla ulaziti u tretman kako bi ispravili svoje ponašanje jer imaju nepromjenjivo loš karakter. Stoga, smatra se da bi takvo ponašanje trebalo biti temelj od kojega bi terapeut u tretmanu trebao krenuti pri čemu bi zadobio počiniteljevo povjerenje te doveo ga do toga da prihvati sebe kao osobu, ali i vlastite postupke kao neprimjerene. Također, istraživači smatraju da je vrlo važno da se počinitelja kaznenog djela opetovano podsjeća na njegove snage upozoravajući ga pritom kako je njegovo kazneno djelo samo mali dio njegovih prošli ponašanja što bi trebalo pridonijeti njegovom rastu samopouzdanja, ali i povjerenja u terapeuta. Marshall i suradnici (2009) tvrde da što više terapeut naglašava snage klijenta i razlikuje njega kao osobu od njegovih neprihvatljivih ponašanja to je vjerojatnije da će klijent skupiti hrabrosti za priznavanje odgovornosti za svoje postupke. Cilj tretmana je osjećaj srama zamijeniti osjećajem krivnje kako bi se olakšalo prihvaćanje odgovornosti za vlastito ponašanje te naposljetku i sudjelovanje u tretmanu (Braithwaite i sur., 1994, prema Tangney i sur. 2011). McKay i suradnici (1996) smatraju da bi dublje razumijevanje odnosa između srama, krivnje i poricanja odgovornosti počinitelja omogućilo razvoj strategija i tehnika kojima bi se počinitelje potaknulo na

sudjelovanje u tretmanu. Kako bi se došlo do tih saznanja, godinama su se razvijali, a razvijaju se i danas brojni instrumenti koji omogućavaju prikupljanje podataka u svrhu razumijevanja odnosa među tim konceptima.

1.4. Mjere krivnje, srama i odgovornosti

Sram i krivnja uglavnom se definiraju kao različite emocije (Fisher i Tangney, 1995, prema Xuereb i sur., 2009), a prema teoriji atribucija te dvije emocije razlikuju se prema pripisivanju različitih uzroka istom ponašanju. Nadalje, smatra se da je sram povezan s osjećajem odbačenosti više nego što je to krivnja (Tangney i sur., 1996). Također, pronađeno je da je sram više nego krivnja povezan sa zabrinutošću zbog procjena drugih, dok je krivnja više povezana sa zabrinutošću zbog utjecaja na druge i odnose s drugima (Tangney, 1992).

Međutim, te dvije emocije imaju sličnu funkciju u društvu, odnosno i za krivnju i za sram se smatra da dovode do negativnih osjećaja kod osobe (Baldwin i sur., 2006; Hoffman, 1984, prema Xuereb i sur., 2009) koji potiču osobu na nadoknadu počinjene štete (Brown i Cehajić, 2008). Dakle, neki autori smatraju da sram i krivnja jednako djeluju na osobu koja ih osjeća, odnosno da ju potiču na djelovanje povezano s posljedicama prethodnog nepoželjnog ponašanja, te da promatranje srama i krivnje kao odvojenih konstrukata zapravo može biti nepoželjno kada se radi o istraživanjima koja se provode na počiniteljima kaznenih djela. Harris (2003) smatra da sram i krivnju povezuje vremenska usklađenost pojavljivanja, odnosno iako se na sram i krivnju gleda kao na različite emocije, prijestupnici ih doživljavaju istovremeno. Osim toga, nije rijetkost da sram i krivnja visoko međusobno koreliraju ili da su povezani s istim konstruktima (Wright i Gudjonsson, 2007). Iz svega navedenog, možemo zaključiti da stajalište o sramu i krivnji kao o različitim emocijama nije u potpunosti potvrđeno u istraživanjima s počiniteljima kaznenih djela.

Osim što istraživači nisu usuglašeni kad je riječ o operacionalizaciji konstrukata srama i krivnje, mnogi istraživači ne preciziraju koji tipovi srama i krivnje su predmet njihova istraživanja. Pouzdano razumijevanje tih emocija moglo bi pridonijeti saznanjima o načinima upravljanja sramom i krivnjom te sprječavanju negativnih ishoda kao što je to agresija izazvana sramom (Butler, 2006, prema Xuereb i sur., 2009). Xuereb i suradnici (2009) smatraju da je to od ključne važnosti s obzirom na to da različite konceptualizacije srama i krivnje vode do različitih rezultata, ali da je i osobito teško provesti precizna mjerenja i razumijevanje tih konstrukata na specifičnoj populaciji počinitelja kaznenih djela.

U nastavku će biti navedene mjere srama i krivnje koje se razlikuju s obzirom na tip srama i krivnje koji mjere, s naglaskom na one koje su validirane na uzorku počinitelja kaznenih djela.

Najrasprostranjeniji instrument koji mjeri kroničnu krivnju i sram je *Test of Self-Conscious Affect-3* (TOSCA-3) kojeg su osmislili Tangney i suradnici (2000, prema Makogona i sur., 2013). Instrument se sastoji od 6 podljestvica te sadrži 16 kratkih priča o situacijama iz svakodnevnog života za koje se pretpostavlja da potiču sram, krivnju i ostale moralne emocije. Također, svaku situaciju prati nekoliko emocionalnih, kognitivnih te ponašajnih reakcija za koje sudionici daju ocjene 1-5 (Likertova ljestvica) ovisno o stupnju u kojem osjećaju sram, krivnju ili neku drugu moralnu emociju. Krivnja je opisana negativnim evaluacijama ponašanja (npr. Pogriješio sam.), dok je sram opisan negativnim samo-evaluacijama (npr. Loša sam osoba.). Nedostatak ovog instrumenta je njegova neprimjenjivost na populaciji zatvorenika s obzirom na to da oni često imaju poteškoće sa poistovjećivanjem sa svakodnevnim situacijama. Nadalje, kronični sram i krivnja se ispituju na način da se sudionike pita koliko često osjećaju pojedinu emociju ili stanje, kao u instrumentu *Personal Feelings Questionnaire-2* (PFQ-2; Harder i Zalma, 1990). Ovaj instrument je također neprimjeren u istraživanjima s počiniteljima kaznenih djela jer zahtjeva dobre verbalne sposobnosti, kojih u toj populaciji vrlo često nedostaje. Osim u PFQ-2 kronični sram (kontinuirani osjećaj krivnje) se mjeri i instrumentom *Interpersonal Guilt Questionnaire* (IGQ; O'Connor i sur., 1997), a kronična krivnja instrumentom *Guilt Inventory* (GI; Kugler i Jones, 1992), koja mjeri sklonost krivnji zahtjevajući od sudionika da izraze svoje slaganje s tvrdnjama koje opisuju općenite osjećaje (npr. Krivnja je dio mog života otkad znam za sebe). Ono što je zajedničko svim prethodno navedenim instrumentima je to da nisu validirani na uzorcima zatvorenika.

Instrumenti koji su validirani na uzorcima počinitelja kaznenih djela su instrumenti *The Offense Related Shame and Guilt Scale* (ORSGS, Wright i Gudjonsson, 2007) i *The Gudjonsson Blame Attribution Inventory* (GBAI; Gudjonsson i Singh, 1989) koji predstavljaju mjere srama i krivnje vezane uz počinjeno kazneno djelo te koji su primjenjivani na različitim tipovima počinitelja. S obzirom na to da je ORGS validiran na uzorku od 60 muških počinitelja s psihičkom bolešću ili poremećajem ličnosti, dovodi se u pitanje reprezentativnost tog instrumenta. Što se tiče GBAI instrumenta, on se sastoji od 42 čestice koje objašnjavaju 3 faktora. Prvi faktor je faktor krivnje koji predstavlja mjeru u kojoj prijestupnici osjećaju sram i žaljenje zbog počinjenog kaznenog djela. Drugi faktor je faktor vanjske atribucije koji se odnosi na mjeru u kojoj prijestupnici krive žrtvu ili društvo za počinjeno djelo. Naposljetku, faktor

mentalnog elementa koji se odnosi na mjeru u kojoj pojedinci tvrde da su bili izvan kontrole prilikom počinjenja kaznenog djela.

Xuereb i suradnici (2009) prepoznali su nedostatke postojećih mjera srama i krivnje, te su razvili instrument *Distress and Responsibility Scale* (DRS) kao mjeru kroničnog srama i krivnje te krivnje i srama vezanih uz počinjeno kazneno djelo. Instrument je validiran na muškim i ženskim počiniteljima kaznenih djela. Usmjerali su se na glavni problem prijašnjih mjerenja, a to su pretpostavke istraživača o različitosti konstrukata srama i krivnje bez empirijske potvrde te razlike na uzorcima počinitelja kaznenih djela. Istraživanjem Xuereb i suradnika (2009), prilikom validacije skale, nije potvrđeno da su sram i krivnja različite emocije, već su umjesto srama i krivnje identificirali distres (snažno iskustvo negativnih emocija – krivnje i srama) i odgovornost kao zasebne osobine i emocije povezane s počinjenjem kaznenog djela. Smatra se da se distres javlja kada prilagodba na stresne okolnosti traje predugo ili kada je stres intenzivan (kronični stres). Također, distres možemo definirati i kao nesposobnost suočavanja sa stresnim uvjetima ili uvjetima koji su i psihički i tjelesno bolni, kao što su uvjeti traumatičnih iskustava (Cambridge Dictionary, 2018). Drugim riječima, Xuereb i suradnici (2009) pretpostavili su postojanje kroničnog i situacijskog distresa, odnosno distresa koji je prisutan kroz duži vremenski period te distresa koji se odnosi na određene situacije (počinjeno kazneno djelo), a istraživanja su pokazala kako su različiti aspekti srama i krivnje povezani sa distresom i odgovornošću (Averill i sur., 2002; Orth i sur., 2006; Woien i sur., 2003; O'Connor i sur., 1999). S obzirom na rezultate prijašnjih istraživanja i njihovu praktičnu vrijednost te na neistraženost ovog područja na našim prostorima, formirani su ciljevi ovog istraživanja.

2. Cilj i problemi

2.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je bio ispitati distres kod pravomoćno osuđenih počinitelja kaznenih djela i kako se oni odnose te na koji način doživljavaju kazneno djelo zbog kojeg izdržavaju kaznu zatvora. Točnije, namjera je bila ispitati opći distres, sram i krivnju s jedne strane te sram, krivnju i poricanje odgovornosti vezanih uz počinjeno kazneno djelo s druge strane pri čemu su se navedene atribucije i osjećaji proučavali ovisno o tipu počinjenog kaznenog djela, duljini i uvjetima izdržavanja kazne te prijašnjem izdržavanju kazne zatvora.

2.2. Problemi i hipoteze

U skladu s navedenim ciljem istraživanja, postavljeni su sljedeći problemi:

P1: Utvrditi psihometrijske karakteristike hrvatskog prijevoda *Ljestvice distresa i odgovornosti*.

H1: Pretpostavlja se da će se analizom hrvatske inačice *Ljestvice distresa i odgovornosti* dobiti faktorska struktura slična originalnim dimenzijama njenih autora (Xuereb i sur., 2009) te očekuje se zadovoljavajuća pouzdanost.

P2: Utvrditi postoje li razlike na podljestvicama *Ljestvice distresa i odgovornosti* s obzirom na prijašnje kažnjavanje zatvorenika, tip počinjenog kaznenog djela, uvjete izdržavanja kazne te dužinu kazne zatvora.

H2: Očekuju se razlike na podljestvicama *Ljestvice distresa i odgovornosti* na način da će kronični distres i odgovornost, kao i osjećaji srama, krivnje i osjećaj odgovornosti za počinjeno kazneno djelo varirati ovisno o dužini izdržavanja kazne zatvora, tipu počinjenog djela, uvjetima izdržavanja kazne te (ne)postojanju prijašnjih kazni zatvora.

3. Metoda

3.1. Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 674 punoljetna zatvorenika iz svih kaznenih tijela Republike Hrvatske čija je kazna u trenutku istraživanja bila pravomoćna. U istraživanju je sudjelovalo 95,1% sudionika muškog spola. Raspon dobi sudionika kretao se od 20 do 82 godine s prosječnom dobi od 41 godine ($M= 40,98$, $SD= 11,926$). Više od polovine sudionika je završilo trogodišnju ili četverogodišnju srednju školu (58,4%) te ih je većina u emocionalnoj vezi (25,1% oženjenih; 22,3% u izvanbračnoj zajednici) i ima djecu (64%). Većina sudionika se smatra vjernicima (87,3%). S obzirom na tip počinjenog kaznenog djela, njih 54,2% je počinilo nenasilna kaznena djela (najčešće krađe/teške krađe, $N= 189$), 33,9% je počinilo nasilna kaznenih djela (najčešće razbojništvo, $N= 122$), a njih 11,9% i nasilna i

nenasilna kaznena djela¹. Što se tiče izdržavanja kazne zatvora, nešto više od polovine sudionika već je prije izdržavalo kaznu zatvora (52,3%), većina izdržava kaznu u trajanju do 1 godine (24,1%) te više od polovine sudionika izdržava kaznu u zatvorenim uvjetima (63,2%). Detaljniji socio-demografski podaci o sudionicima prikazani su u *Tablici 1*.

Tablica 1. *Osnovne socio-demografske karakteristike sudionika (N= 674)*

			<i>M</i>	<i>SD</i>
Godine	Minimum	20	40,98	11,926
	Maksimum	82		
			<i>N</i>	<i>%</i>
Spol	Muški		641	95,1
	Ženski		33	4,9
Bračni status	Oženjen		162	25,1
	Udovac		17	2,6
	Razveden		115	17,8
	U izvanbračnoj zajednici		144	22,3
	U emocionalnoj vezi, ali ne žive skupa		65	10,1
	Samac		143	22,1
Djeca	DA		416	64
	NE		234	36
Obrazovanje	Nezavršena osnovna škola		41	6,3
	Završena osnovna škola		68	10,5
	Tečaj osposobljavanja		64	9,9
	Trogodišnja srednja škola		213	32,9
	Četverogodišnja srednja škola		165	25,5
	Viša škola		46	7,1
	Visoka škola ili fakultet		42	6,5
Magisterij ili doktorat		8	1,2	
Vjernik	DA		551	87,3
	NE		80	12,7
Prijašnje izdržavanje kazne zatvora	NE		308	47,7
	Jednom		153	23,7

¹ Kategorije varijable počinenog kaznenog djela bile su: (1) krađa, teške krađa, (2) razbojništvo, (3) zlorporaba droga, (4) nanošenje tjelesne ozljede, (5) prijetnja, (6) prijevara, (7) kazneno djelo u gospodarskom poslovanju, (8) silovanje, (9) spolno zlostavljanje djeteta, (10) bludne radnje, (11) ubojstvo, (12) nedozvoljen ulazak i/ili kretanje po teritoriju RH, (13) prostitucija, (14) izazivanje prometne nesreće, (15) neko drugo djelo. U nasilna kaznena djela kategorizirana su: razbojništva, nanošenje tjelesne ozljede, prijetnje, silovanje, spolno zlostavljanje djeteta, bludne radnje, ubojstvo, prostitucija (jer se radilo o svodnicima).

Prijašnje izdržavanje kazne zatvora	2 do 5 puta	163	25,2
	6 do 9 puta	18	2,8
	10 puta ili više	4	0,6
Vrsta kaznenog djela	Nenasilna kaznena djela	342	54,2
	Nasilna kaznena djela	214	33,9
	Nasilna i nenasilna kaznena djela	75	11,9
Uvjeti izdržavanja kazne	Zatvoreni	414	63,2
	Otvoreni	41	6,3
	Poluotvoreni	200	30,5
Trajanje kazne	Do 1 godine	155	24,1
	Od 1 do 2 godine	115	17,9
	Od 2 do 3 godine	81	12,6
	Od 3 do 4 godine	58	9,0
	Od 4 do 5 godina	50	7,8
	Od 5 do 10 godina	107	16,6
	Od 10 do 15 godina	52	8,1
	Od 15 do 40 godina	25	3,9

3.2. Instrumenti

U istraživanju je korištena prevedena i prilagođena *Ljestvica distresa i odgovornosti* (*Distress and Responsibility Scale – DRS*) (Xuereb i sur., 2009) koja se sastoji od dva dijela:

- a) *Ljestvica općeg distresa (You as a person, 21 čestica)*. Ispituje kakvi su sudionici općenito i kako se općenito osjećaju. Sastoji se od tri podljestvice: a) Kronični distres i nisko samopoštovanje (12 čestica, npr. *Često se osjećam kao da se želim maknuti od svih*), b) Kronična odgovornost i samookrivljavanje (6 čestica, npr. *Često mislim da sam napravio nešto pogrešno*), c) Socijalna poželjnost (3 čestice, npr. *Uvijek govorim istinu*).
- b) *Ljestvica distresa vezanog uz počinjeno KD² (How you view your index offence, 25 čestica³)*. Ispituje odnos zatvorenika prema počinjenom kaznenom djelu. Sastoji se od 3 podljestvice: a) Priznavanje odgovornosti (9 čestica, npr. *Vjerujem da je to što sam učinio bilo pogrešno*), b) Distres i odbačenost (8 čestica, npr. *Osjećam da me drugi ponižavaju zbog toga što sam učinio*), c) Minimiziranje štete (7 čestica, npr. *Nanio sam manje štete nego što su rekli*).

Prilikom ispunjavanja upitnika sudionici su izražavali svoje slaganje s tvrdnjama pojedine ljestvice na Likertovoj ljestvici od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem, 5 – u potpunosti se

² KD- kazneno djelo

³ U hrvatskoj verziji korišteno je 24 čestice jer je u hrvatskoj inačici jedna čestica svojim sadržajem bila skoro identična drugoj čestici unutar iste podljestvice te je stoga izbačena.

slažem). Također, od svih sudionika prikupljeni su socio-demografski podaci (npr. o dobi, spolu, bračnom statusu, stupnju obrazovanja, vjeruju li u Boga ili ne), podaci o kriminalnoj karijeri (prijašnje kazne zatvora, vrsta počinjenog kaznenog djela) te podaci o trajanju i uvjetima izdržavanja kazne.

3.3. Postupak

Podaci su prikupljeni anketnim ispitivanjem u sklopu projekta Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, pod nazivom *Psihosocijalna klima u zatvorima – perspektiva zatvorenika i službenika kaznenih tijela*. Provedbu istraživanja odobrilo je Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske te etički odbor Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Istraživanje na zatvorenicima je provedeno u razdoblju od ožujka do kolovoza 2017. godine u svim kaznenim tijelima RH u kojima su punoljetni zatvorenici na izdržavanju pravomoćne kazne, odnosno u 12 zatvora i 7 kaznionica. Istraživanje je provedeno u sljedećim zatvorima: Zatvor u Zagrebu, Zatvor u Karlovcu, Zatvor u Varaždinu, Zatvor u Bjelovaru, Zatvor u Osijeku, Zatvor u Sisku, Zatvor u Gospiću, Zatvor u Rijeci, Zatvor u Puli, Zatvor u Zadru, Zatvor u Splitu te Zatvor u Dubrovniku. Istraživanje je provedeno u sljedećim kaznionicama: Kaznionica u Glini, Kaznionica u Lepoglavi, Kaznionica u Lipovici - Popovači, Kaznionica i zatvor u Požegi, Kaznionica i zatvor u Šibeniku, Kaznionica u Turopolju te Kaznionica u Valturi.

Istraživanje se provodilo grupno, u manjim skupinama te su ga provodili educirani istraživači pod vodstvom voditeljice istraživanja. S obzirom na to da sudionici ovog istraživanja pripadaju posebno vulnerabilnoj skupini, prije primjene upitnika u pojedinoj kaznionici/zatvoru, od svih zatvorenika je zatražen i dobiven pismeni informirani pristanak za sudjelovanje. Također, sa svim potencijalnim sudionicima se obavio kratak razgovor u kojem su se iznijele informacije o svrsi, ciljevima, načinu provedbe istraživanja i istraživačima, povjerljivosti i anonimnosti prikupljenih podataka te dobrovoljnosti sudjelovanja. Informacije izrečene usmenim putem bile su dostupne sudionicima i u pisanom obliku, pri čemu su sudionici svoju suglasnost o sudjelovanju potvrdili pismenim putem. Sudionicima se objasnilo da će potpisani obrazac, kojim daju suglasnost za sudjelovanje, biti razdvojen od njihovih odgovora u upitniku te da će samo istraživači imati uvid u njihove odgovore. Također, rečeno im je da će rezultati biti prezentirani na razini svih prikupljenih rezultata, odnosno na razini cijelog kaznenog sustava. Sudionicima se također naglasila dobrovoljnost istraživanja što je značilo da su u svakom trenutku mogli odustati od sudjelovanja u istraživanju bez ikakvih

negativnih posljedica, sankcija ili gubitaka pogodnosti koje inače imaju te da njihova odluka o sudjelovanju u istraživanju neće utjecati na trenutni ili budući odnos sa službenicima kaznenih tijela.

Ispunjavanje upitnika je trajalo 15 do 30 minuta, ovisno o mogućnostima pojedinog sudionika. Većina sudionika je rješavala upitnik samostalno uz malu pomoć istraživača, dok je manjem dijelu sudionika bila potrebna pomoć u odgovaranju na pitanja i/ili pojašnjenju pitanja ili načina odgovaranja.

4. Rezultati

S obzirom na to da se u istraživanju po prvi puta u Hrvatskoj primjenjivala *Ljestvica distresa i odgovornosti*, prvi cilj ovog istraživanja bio je ispitati njene psihometrijske karakteristike. Kako bi se provjerila teorijska (simptomatska) valjanost *Ljestvice distresa i odgovornosti (DRS)*, provedena je eksploratorna faktorska analiza metodom glavnih komponenti, pouzdanost je ispitana koeficijentom unutarnje konzistencije (*Cronbahov Alpha*), a homogenost pojedinih podljestvica računanjem prosječnih korelacija na česticama pojedine podljestvice. Kako bi se utvrdila pogodnost korelacijskih matrica za faktorsku analizu, provedeni su Bartlettov test i Kaiser – Meyer – Olkinov test (Fulgosi, 1979). Faktorska struktura prevedene *DRS ljestvice* provjeravana je vodeći se teorijskim pretpostavkama o strukturi ljestvice njenih autora (Xuereb i sur., 2009).

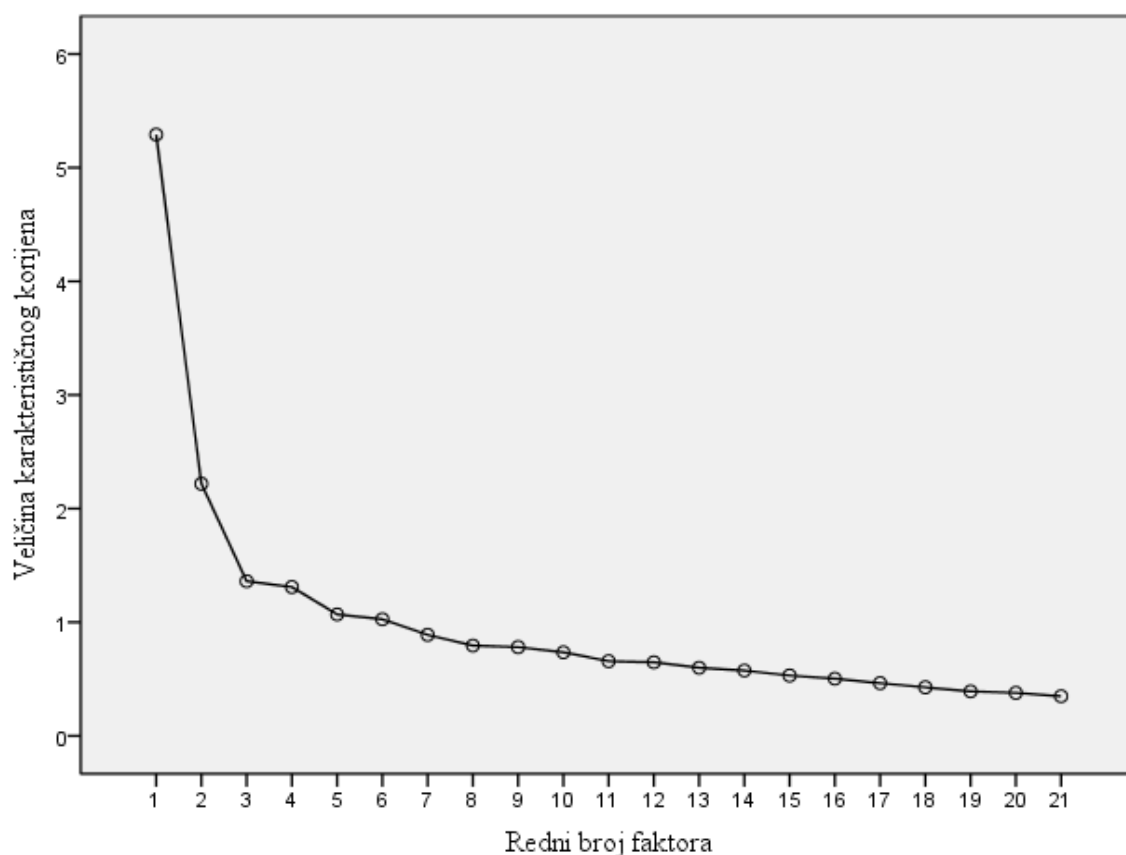
4.1. Faktorska analiza *Ljestvice općeg distresa*

S obzirom da se Bartlettov test sfericiteta *Ljestvice općeg distresa* pokazao statistički značajnim ($\chi^2 = 3698,9$ $p < ,01$) te s obzirom na činjenicu da je dobivena vrijednost Kaiser – Meyer – Olkinovog testa iznosila $k = ,866$, zaključeno je da je korelacijska matrica prevedene *DRS ljestvice* pogodna za faktorizaciju.

Tablica 2. Karakteristični korijeni faktora, postotak objašnjene varijance i kumulativni postotak objašnjene varijance prije i nakon rotacije dobiveni faktorskom analizom Ljestvice općeg distresa

Komponenta	Nakon ekstrakcije faktora			Nakon rotacije faktora		
	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance
1	5,291	25,194	25,194	3,258	15,513	15,513
2	2,218	10,564	35,758	2,727	12,987	28,500
3	1,361	6,482	42,240	2,075	9,883	38,382
4	1,310	6,238	48,477	1,618	7,706	46,088
5	1,069	5,090	53,568	1,508	7,183	53,271
6	1,026	4,886	58,453	1,088	5,182	58,453

Eksploratornom faktorskom analizom *Ljestvice općeg distresa* dobiveno je 6 glavnih komponenti s karakterističnim korijenom većim od 1. Dobivene komponente objašnjavaju ukupno 58,45% varijance, pri čemu prva (25,19%) i druga glavna komponenta (10,56%) objašnjavaju najveći postotak varijance (Tablica 2). U svrhu dobivanja jednostavne strukture, šest faktora podvrgnuto je Varimax rotaciji. S obzirom da su vrijednosti posljednjih dvaju faktora tek neznatno veće od jedan ($\lambda_5 = 1,069$ i $\lambda_6 = 1,026$), da *Cattelov dijagram* već nakon drugog faktora ne pokazuje zamjetan pad (vidi *Slika 1*), da se prema teoriji očekuje trofaktorsko rješenje (Xuereb i sur., 2009) te da 6-faktorsko rješenje nije dalo jasnu raspodjelu čestica po faktorima, odlučeno je provesti faktorsku analiza metodom glavnih komponenti s unaprijed zadana tri faktora.

Slika 1. Prikaz karakterističnih korijena pojedinih faktora Ljestvice općeg distresa

Tablica 3. Karakteristični korijeni faktora, postotak objašnjene varijance i kumulativni postotak objašnjene varijance prije i nakon rotacije dobiveni faktorskom analizom Ljestvice općeg distresa sa unaprijed zadanim brojem faktora

Komponenta	Nakon ekstrakcije faktora			Nakon rotacije faktora		
	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance
1	5,291	25,194	25,194	5,085	24,215	24,215
2	2,218	10,564	35,758	2,208	10,516	34,731
3	1,361	6,482	42,240	1,577	7,509	42,240

Rezultati analize glavnih komponenti s unaprijed zadana 3 faktora pokazali su da je zadanim faktorima nakon rotacije objašnjeno ukupno 42,24% varijance, pri čemu je prvim faktorom

objašnjeno čak 25,19% ukupne varijance (Tablica 3). U Tablici 4 prikazane su saturacije poredane po veličini te su izostavljene one čija je vrijednost manja od 0,3⁴.

Tablica 4. Matrica faktorske strukture nakon Varimax rotacije

Čestice	Glavne komponente		
	1	2	3
čestica3_KOS	,742		
čestica5_KOS	,703		
čestica3_KDSS	,682		
čestica6_KOS	,673		
čestica2_KOS	,666		
čestica1_KOS	,638		
čestica4_KOS	,633		
čestica8_KDSS	,620		
čestica5_KDSS	,606		
čestica7_KDSS	,593		
čestica4_KDSS	,568		
čestica2_KDSS	,353		
čestica10R_KDSS	,322	-,322	
čestica2_SP		,763	
čestica3_SP		,730	
čestica9R_KDSS		-,584	
čestica1_SP		,508	
čestica12R_KDSS			,682
čestica6_KDSS		,369	,660
čestica1_KDSS	,304		,632
čestica11R_KDSS	-,118	-,138	-,167

Uspoređujući strukturu originalne verzije (Xuereb i sur., 2009) s trofaktorskim rješenjem u ovom istraživanju, vidljivo je da čestice podljestvica: *Kronična odgovornost i samookrivljanje* te *Socijalna poželjnost* imaju najviša zasićenja na onim faktorima na kojima su autori ljestvice i predvidjeli. Međutim, skoro polovina čestica podljestvice *Kronični distres i sniženo samopoštovanje* pokazuje ili istovremeno zasićenje na više od jednog faktora ili su najveće vrijednosti zasićenja s istim faktorom kao i podljestvica *Kronična odgovornost i samookrivljanje*, što je u suprotnosti s očekivanjima. Stoga, u ovom istraživanju pokazala se upitnom konstruktiva valjanost predložene podljestvice, čije bi karakteristike trebalo dodatno provjeriti na drugim uzorcima. S obzirom da su dvije od tri podljestvice pokazale očekivanu teorijsku strukturu, ipak su u ovom istraživanju formirane 3 podljestvice sukladno postavkama autora Xuereb i suradnika (2009): *Kronični distres i sniženo samopoštovanje*, *Kronična odgovornost i samookrivljanje* te *Socijalna poželjnost*. Provjera pouzdanosti svake od njih, pokazala se djelomično zadovoljavajućom (Tablica 5.).

⁴ Izuzev za česticu "čestica11R_KDSS" kod koje vrijednosti saturacije na faktorima ne prelaze 0,17.

Tablica 5. Tablica pouzdanosti podljestvica Kronični distres i sniženo samopoštovanje, Kronična odgovornost i samookrivljanje te Socijalna poželjnost

Podljestvica	Čestice	Cronbachov α ako je čestica isključena	Cronbachov α podljestvice	
			Ovo istraživanje	Xuereb i sur. (2009)
<i>Kronični distres i sniženo samopoštovanje (12 čestica)</i>	čestica1_KDSS	,633		
	čestica2_KDSS	,643		
	čestica3_KDSS	,606		
	čestica4_KDSS	,621		
	čestica5_KDSS	,605		
	čestica6_KDSS	,671	,664	,81
	čestica7_KDSS	,611		
	čestica8_KDSS	,605		
	čestica9R_KDSS	,669		
	čestica10R_KDSS	,644		
	čestica11R_KDSS	,718		
	čestica12R_KDSS	,677		
<i>Kronična odgovornost i samookrivljanje (6 čestica)</i>	čestica1_KOS	,811		
	čestica2_KOS	,789		
	čestica3_KOS	,794	,827	,82
	čestica4_KOS	,805		
	čestica5_KOS	,782		
	čestica6_KOS	,812		
<i>Socijalna poželjnost (3 čestice)</i>	čestica1_SP	,721		
	čestica2_SP	,470	,638	,64
	čestica3_SP	,416		

U Tablici 5 prikazani su rezultati analize pouzdanost prema kojima je pouzdanost podljestvice *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja* niža ($\alpha = ,664$) od pouzdanosti iste podljestvice u istraživanju Xuereb i sur. ($\alpha = ,81$), dok se koeficijenti unutarnje pouzdanosti za ostale dvije podljestvice podudaraju s onima dobivenima u istraživanju Xuereb i sur. (2009).

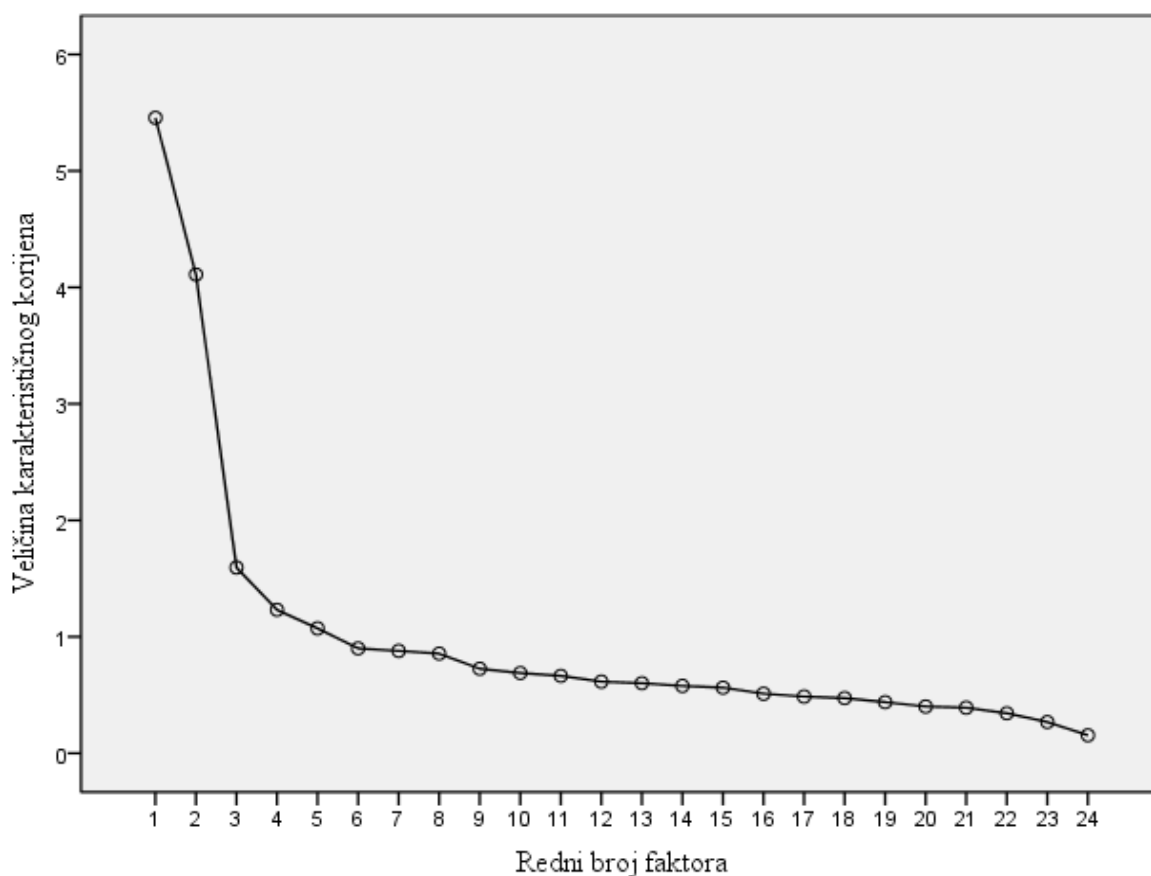
4.2. Faktorska analiza Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD

S obzirom da se Bartlettov test sfericiteta *Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD* pokazao statistički značajnim ($\chi^2 = 5442,475$, $p < ,01$) te s obzirom na činjenicu da je dobivena vrijednost Kaiser – Meyer – Olkinovog testa iznosila $k = ,872$, zaključeno je da je korelacijska matrica ljestvice pogodna za faktorizaciju.

Tablica 6. Karakteristični korijeni faktora, postotak objašnjene varijance i kumulativni postotak objašnjene varijance prije i nakon rotacije dobiveni faktorskom analizom Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD

Komponenta	Nakon ekstrakcije faktora			Nakon rotacije faktora		
	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance
1	5,457	22,736	22,736	4,275	17,813	17,813
2	4,111	17,128	39,864	2,877	11,988	29,801
3	1,595	6,645	46,508	2,381	9,921	39,723
4	1,231	5,130	51,638	2,089	8,704	48,427
5	1,072	4,467	56,105	1,843	7,678	56,105

Ekspoloratorna faktorska analiza *Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD* pokazala je postojanje 5 glavnih komponenti koje objašnjavaju ukupno 56,12% varijance, pri čemu prva (22,74%) i druga glavna komponenta (17,13%) objašnjavaju najveći postotak, dok ostale objašnjavaju manji postotak varijance (*Tablica 6*). U svrhu dobivanja jednostavne strukture, pet faktora podvrgnuto je Varimax rotaciji.

Slika 2. Prikaz karakterističnih korijena pojedinih faktora *Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD*

S obzirom da je vrijednost posljednjeg faktora tek neznatno veća od jedan ($\lambda_5 = 1,072$), da *Cattelov dijagram* već nakon trećeg faktora ne pokazuje zamjetan pad (vidi *Slika 2*), da se prema teoriji očekuje trofaktorsko rješenje (Xuereb i sur., 2009) te da 5-faktorsko rješenje nije dalo jasnu raspodjelu čestica po faktorima odlučeno je provesti faktorsku analiza metodom glavnih komponenti s unaprijed zadana tri faktora.

Tablica 7. Karakteristični korijeni faktora, postotak objašnjene varijance i kumulativni postotak objašnjene varijance prije i nakon rotacije dobiveni faktorskom analizom Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD sa zadanim brojem faktora

Komponenta	Nakon ekstrakcije faktora			Nakon rotacije faktora		
	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance	Ukupno	% varijance	Kumulativni % varijance
1	5,457	22,736	22,736	4,757	19,823	19,823
2	4,111	17,128	39,864	3,460	14,416	34,238
3	1,595	6,645	46,508	2,945	12,270	46,508

Rezultati analize glavnih komponenti s unaprijed zadana 3 faktora pokazali su da je zadanim faktorima nakon rotacije objašnjeno ukupno 46,51% varijance, pri čemu je prvim faktorom objašnjeno čak 22,74% ukupne varijance (*Tablica 7*).

Tablica 8. Rotirana matrica komponenti

Čestice	Glavne komponente		
	1	2	3
čestica4_DO	,837		
čestica6_DO	,828		
čestica1_DO	,789		
čestica3_DO	,779		
čestica2_DO	,775		
čestica8_DO	,626		
čestica7_DO	,573		
čestica5_DO	,572		
čestica1_MŠ		,676	
čestica3_MŠ		,659	
čestica2_MŠ		,643	
čestica7_MŠ		,624	
čestica6R_MŠ	-,336	,345	
čestica4_MŠ	,313	,493	
čestica5R_PO		-,677	
čestica4R_PO		-,600	
čestica7R_PO		-,437	,363
čestica3_PO			,732
čestica1_PO		-,319	,680
čestica8_PO			,625
čestica9_PO			,621
čestica5R_MŠ		,306	-,543

čestica2_PO	,305		,448
čestica6R_PO		-,342	,446

U *Tablici 8* prikazane su saturacije poredane po veličini te su izostavljene one čija je vrijednost manja od 0,3. Uspoređujući strukturu originalne verzije (Xuereb i sur., 2009) s trofaktorskim rješenjem u ovom istraživanju, vidljivo je da čestice podljestvice *Distres i odbačenost* imaju najviša zasićenja na jednom faktoru kako i predviđaju autori ljestvice. Međutim, tri čestice podljestvice *Minimiziranje štete* te šest čestica podljestvice *Priznavanje odgovornosti* imaju zasićenja veća od 0,3 na više od jednog faktora iako uglavnom zadržavaju najveće vrijednosti zasićenja na očekivanim faktorima. Na temelju dobivenih rezultata teorijske podloge, ipak su u ovom istraživanju formirane 3 podljestvice sukladno postavkama autora Xuereb i suradnika (2009): *Priznavanje odgovornosti*, *Distres i odbačenost* te *Minimiziranje štete*. Provjera pouzdanosti svake od njih pokazala se donekle zadovoljavajućom s obzirom da su u ovom istraživanju za sve podljestvice utvrđene niže pouzdanosti u odnosu na pouzdanosti u istraživanju Xuereb i sur. (2009), ali ne značajno (*Tablica 9*).

Tablica 9. Pouzdanosti podljestvica *Priznavanje odgovornosti*, *Distres i odbačenost* te *Minimiziranje štete*

Podljestvica	Čestice	Cronbachov α ako je čestica isključena	Cronbachov α podljestvice	
			Ovo istraživanje	Xuereb i sur. (2009)
<i>Priznavanje odgovornosti</i> (9 čestica)	čestica1_PO	,697		
	čestica2_PO	,735		
	čestica3_PO	,727		
	čestica4R_PO	,736		
	čestica5R_PO	,732	,752	,80
	čestica6R_PO	,724		
	čestica7R_PO	,724		
	čestica8_PO	,740		
	čestica9_PO	,742		
<i>Distres i odbačenost</i> (8 čestica)	čestica1_DO	,862		
	čestica2_DO	,862		
	čestica3_DO	,858		
	čestica4_DO	,853		
	čestica5_DO	,880	,881	,92
	čestica6_DO	,856		
	čestica7_DO	,883		
	čestica8_DO	,875		
<i>Minimiziranje štete</i> (7 čestica)	čestica1_MŠ	,606		
	čestica2_MŠ	,614		
	čestica3_MŠ	,611		
	čestica4_MŠ	,648	,675	,83
	čestica5R_MŠ	,668		
	čestica6R_MŠ	,690		
	čestica7_MŠ	,638		

4.3. Povezanosti među podljestvicama i deskriptivne vrijednosti

Tablica 10. Povezanost između podljestvica Ljestvice općeg distresa i Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD

		<i>Ljestvica općeg distresa</i>			<i>Ljestvica distresa vezanog uz počinjeno KD</i>		
		Kronični distres	Kronična odgovornost	Socijalna poželjnost	Minimiziranje štete	Distres i odbačenost	Priznavanje odgovornosti
<i>Ljestvica općeg distresa</i>	Kronični distres	1	,576**	-,019	,063	,606**	,121**
	Kronična odgovornost		1	,098*	-,082*	,574**	,381**
	Socijalna poželjnost			1	,039	,060	,097*
<i>Ljestvica distresa vezanog uz KD</i>	Minimiziranje štete				1	,075	-,525**
	Distres i odbačenost					1	,290**
	Priznavanje odgovornosti						1

Napomena: ** $p < ,01$; * $p < ,05$; Kronični distres = Kronični distres i sniženo samopoštovanje; Kronična odgovornost = Kronična odgovornost i samookrivljanje

Najveće pozitivne i značajne povezanosti utvrđene su između *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja i Kronične odgovornosti i samookrivljanja* ($r = ,567$; $p < ,01$), *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja i Distresa i odbačenosti* ($r = ,606$; $p < ,01$) te *Kronične odgovornosti i samookrivljanja i Distresa i odbačenosti* ($r = ,574$, $p < ,01$), dok je najveća negativna i značajna povezanost utvrđena između *Minimiziranje štete i Priznavanja odgovornosti* ($r = -,525$; $p < ,01$). Zanimljivo je da se *Socijalno poželjno odgovaranje* ili nije pokazalo povezanim, ili vrlo nisko pozitivno povezano s odgovorima na ostalim podljestvicama (vidi Tablicu 10).

Tablica 11. Deskriptivna statistika za podljestvice Ljestvice općeg distresa i Ljestvice distresa vezanog uz počinjeno KD

Ljestvice	Podljestvice	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Ljestvica općeg distresa</i>	Kronični distres	672	1,00	4,50	2,49	0,584
	Kronična odgovornost	672	1,00	5,00	2,81	1,027
	Socijalna poželjnost	673	1,00	5,00	4,01	0,747
<i>Ljestvica distresa vezanog uz počinjeno KD</i>	Minimiziranje štete	659	1,00	5,00	2,88	0,837
	Distres i odbačenost	631	1,00	5,00	2,59	1,042
	Priznavanje odgovornosti	660	1,00	5,00	3,71	0,785

Napomena : Kronični distres = Kronični distres i sniženo samopoštovanje; Kronična odgovornost = Kronična odgovornost i samookrivljanje

Rezultati prikazani u *Tablici 11* pokazuju da su jedino prosječni rezultati na podljestvicama *Socijalne poželjnosti i Priznavanja odgovornosti* viši od teorijskih prosjeka, dok su prosječni rezultati na ostalim podljestvicama kreću oko teorijskih prosjeka podljestvica ili nešto ispod prosjeka.

4.4. Ispitivanje razlika na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na uvjete izdržavanja kazne te prijašnje izdržavanje kazne zatvora

Kako bismo utvrdili razlikuju li se zatvorenici u stupnju iskazanog distresa i odgovornosti za počinjeno kazneno djelo s obzirom na uvjete izdržavanja kazne te prijašnje kažnjavanje provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke.

Tablica 12. Razlike među sudionicima na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na uvjete izdržavanja kazne

Podljestvice	Uvjeti izdržavanja kazne	N	M	SD	t-test
Kronični distres	zatvoreni	414	31,15	7,156	7,018*
	poluotvoreni i otvoreni	239	27,40	6,207	
Kronična odgovornost	zatvoreni	413	17,94	6,208	5,830*
	poluotvoreni i otvoreni	240	15,07	5,787	
Socijalna poželjnost	zatvoreni	414	11,99	2,252	0,640
	poluotvoreni i otvoreni	240	12,10	2,215	
Minimiziranje štete	zatvoreni	408	20,73	5,626	2,803*
	poluotvoreni i otvoreni	232	19,34	6,293	
Distres i odbačenost	zatvoreni	384	21,83	8,537	4,745*
	poluotvoreni i otvoreni	229	18,66	7,647	
Priznavanje odgovornosti	zatvoreni	409	33,49	6,818	0,339
	poluotvoreni i otvoreni	232	33,30	7,428	

Napomena: * $p < .05$, $df = 642$; Kronični distres = Kronični distres i sniženo samopoštovanje; Kronična odgovornost = Kronična odgovornost i samookrivljavanje

Uzorak na kojem su provedeni t-testovi čini gotovo dvostruko više zatvorenika koji kaznu zatvora izdržava u zatvorenim uvjetima ($N = 414$) u odnosu na one koji kaznu zatvora izdržavaju u poluotvorenim i otvorenim uvjetima ($N = 239$). Rezultati provedenog t-testa (vidi *Tablicu 12*) pokazali su da zatvorenici koji izdržavaju kaznu zatvora u zatvorenim uvjetima pokazuju značajno više *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja* ($t(642) = 7,018$, $p < ,05$) i *Kronične odgovornosti i samookrivljavanja* ($t(642) = 5,830$, $p < ,05$), ali i *Distresa i odbačenosti* ($t(642) = 4,745$, $p < ,05$) te više pribjegavaju *Minimiziranju štete* ($t(642) = 2,803$, $p < ,05$) od zatvorenika koji služe kaznu u poluotvorenim i otvorenim uvjetima.

Tablica 13. Razlike među sudionicima na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na prijašnje izdržavanje kazne zatvora

Podljestvice	Prijašnje izdržavanje kazne zatvora	N	M	SD	t-test
Kronični distres	ne	307	28,44	6,645	4,685*
	da	337	30,99	7,145	
Kronična odgovornost	ne	307	15,85	6,273	4,201*
	da	337	17,88	5,996	
Socijalna poželjnost	ne	308	12,17	2,171	1,442
	da	337	11,91	2,306	
Minimiziranje štete	ne	297	20,30	6,236	0,095
	da	334	20,25	5,616	
Distres i odbačenost	ne	290	19,68	8,067	2,876*
	da	315	21,63	8,508	
Priznavanje odgovornosti	ne	297	32,99	7,435	1,261
	da	335	33,70	6,724	

Napomena: * $p < .05$, $df = 635$; Kronični distres = Kronični distres i sniženo samopoštovanje; Kronična odgovornost = Kronična odgovornost i samookrivljavanje

Rezultati provedenih t-testova prikazani u *Tablici 13* pokazuju da zatvorenici koji su već prije izdržavali kazne zatvora pokazuju statistički značajno više *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja* ($t(635) = 4,685$, $p < ,05$), *Kronične odgovornosti i samookrivljavanja* ($t(635) = 4,20$, $p < ,05$), te *Distresa i odbačenosti* ($t(635) = 2,876$, $p < ,05$) od zatvorenika koji nisu ranije osuđivani.

4.5. Ispitivanje razlika na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na tip počinjenog kaznenog djela i dužinu izdržavanja kazne

Kako bismo saželi te lakše interpretirali rezultate, varijabla počinjenog kaznenog djela koja se originalno sastojala od 15 kategorija⁵ sažeta je u tri kategorije: (1) počinitelje samo nenasilnih kaznenih djela ($N = 342$), (2) počinitelje samo nasilnih kaznenih djela ($N = 214$) te one koji su (3) počinili i nasilna i nenasilna kaznena djela ($N = 75$), dok je varijabla dužina izdržavanja kazne, koja se sastojala od 9 kategorija⁶, rekodirana u sljedeće tri kategorije: (1) dužina

⁵ Kategorije varijable počinjenog kaznenog djela: (1) krađa, teške krađa, (2) razbojništvo, (3) zlouporaba droga, (4) nanošenje tjelesne ozljede, (5) prijetnja, (6) prijevara, (7) kazneno djelo u gospodarskom poslovanju, (8) silovanje, (9) spolno zlostavljanje djeteta, (10) bludne radnje, (11) ubojstvo, (12) nedozvoljen ulazak i/ili kretanje po teritoriju RH, (13) prostitucija, (14) izazivanje prometne nesreće, (15) neko drugo djelo.

⁶ Kategorije varijable dužine kazne zatvora: (1) do 1 godine, (2) od 1 do 2 godine, (3) od 2 do 3 godine, (4) od 3 do 4 godina, (5) od 4 do 5 godina, (6) od 5 do 10 godina, (7) od 10 do 15 godina, (8) od 15 do 20 godina, (9) od 20 do 40 godina.

izdržavanja kazne zatvora do 2 godine (N= 270), (2) dužina izdržavanja kazne od 2 do 5 godina (N= 189) te (3) dužina izdržavanja kazne zatvora veće od 5 godina (N= 184).

Tablica 14. Razlike među sudionicima na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti s obzirom na dužinu izdržavanja kazne te tip počinjenog kaznenog djela

Podljestvice	Dužina izdržavanja kazne		Tip počinjenog KD	
	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>F</i>	<i>df</i>
Kronični distres	6,475**	640	6,106**	628
Kronična odgovornost	6,452**	640	4,967**	628
Socijalna poželjnost	0,253	641	0,322	629
Minimiziranje štete	0,471	628	0,500	617
Distres i odbačenost	2,227	601	2,751	590
Priznavanje odgovornosti	4,210*	629	2,716	618

Napomena: ** $p < ,01$; * $p < ,05$; Kronični distres = Kronični distres i sniženo samopoštovanje; Kronična odgovornost = Kronična odgovornost i samookrivljavanje

S obzirom na dužinu izdržavanja kazne utvrđene su razlike među sudionicima u *Kroničnom distresu i sniženom samopoštovanju* ($F(2,640) = 6,475$, $p < ,01$), *Kroničnoj odgovornosti i samookrivljavanju* ($F(2,640) = 6,452$, $p < ,01$) te *Priznavanju odgovornosti* ($F(2,629) = 4,210$, $p < ,05$). Također, pronađene su statistički značajne razlike među skupinama sudionika s obzirom na tip počinjenog kaznenog djela u *Kroničnom distresu i sniženom samopoštovanju* ($F(2,628) = 6,106$, $p < ,01$) te *Kroničnoj odgovornosti i samookrivljavanju* ($F(2,628) = 4,967$, $p < ,01$). S ciljem dobivanja uvida u razlike među grupama proveden je Scheffe *post hoc* test. Rezultati su pokazali da zatvorenici čija je kazna zatvora 5 ili više godina iskazuju veći kronični distres i sniženo samopoštovanje od zatvorenika s kaznom u trajanju do 2 godine ($p < ,01$), da zatvorenici čija je kazna zatvora 2 do 5 godina i oni čija je kazna 5 ili više godina iskazuju veću kroničnu odgovornost i samookrivljavanje od zatvorenika s kaznom kraćom od 2 godine ($p < ,01$) te da zatvorenici čija je kazna zatvora 2 do 5 godina iskazuju veće priznavanje odgovornosti za počinjeno djelo od zatvorenika s kaznom kraćom od 2 godine ($p < ,05$). Što se tiče tipa počinjenih kaznenih djela, zatvorenici koji su počinili samo nasilna KD pokazuju veći kronični distres i sniženo samopoštovanje od počinitelja samo nenasilnih kaznenih djela ($p < ,01$), a počinitelji nenasilnih i nasilnih KD pokazuju veću kroničnu odgovornost i samookrivljavanje od počinitelja samo nenasilnih KD ($p < ,05$) (vidi *Tablicu 14*).

5. Rasprava

5.1. Validacija Ljestvice distresa i odgovornosti

S obzirom na to da korištena *Ljestvica distresa i odgovornosti (Distress and Responsibility Scale – DRS; Xuereb i sur., 2009)* nije primjenjivana do sada u Republici Hrvatskoj, prije svega nužno je bilo utvrditi psihometrijske karakteristike hrvatske inačice te ljestvice. Faktorskom analizom većinom je potvrđena teorijski očekivana struktura hrvatske inačice *DRS ljestvice (Xuereb i sur., 2009)* iako su uočena određena odstupanja, posebice kod podljestvica *Kronični distres i sniženo samopoštovanje* i *Priznavanje odgovornosti*.

Pouzdanost *Ljestvice distresa i odgovornosti* na hrvatskom uzorku pokazala se visokom i za cijelu ljestvicu iznosi $\alpha = ,85$ te pouzdanost svih podljestvica je zadovoljavajuća do visoka. Kod dijela podljestvica koeficijenti unutarnje pouzdanosti u ovom istraživanju bili su niži, iako ne značajno, od pouzdanosti istih podljestvica u originalnoj inačici (Xuereb i sur., 2009). Najvišu pouzdanost pokazala je podljestvica *Kronična odgovornost i samookrivljanje* ($\alpha = ,83$) čija vrijednost odgovara vrijednosti originalne ($\alpha = ,82$). Pouzdanost podljestvice *Kronični distres i sniženo samopoštovanje* je niža ($\alpha = ,66$) nego pouzdanost originalne podljestvice ($\alpha = ,81$). Što se tiče pouzdanosti *Ljestvice distresa vezanog za počinjeno KD*, najnižu pouzdanost je pokazala podljestvica *Minimiziranje štete* ($\alpha = ,68$), koja je u istraživanju Xuereb i suradnika (2009) također najniža, no ipak viša ($\alpha = ,83$) nego u našem istraživanju. Pouzdanost podljestvice *Distres i odbačenosti* ($\alpha = ,88$) je nešto niža od pouzdanosti originalne ($\alpha = ,92$), dok pouzdanost podljestvice *Priznavanje odgovornosti* ($\alpha = ,75$) odgovara pouzdanosti dobivenoj u istraživanju Xuereb i suradnika (2009; $\alpha = ,80$).

U svrhu utvrđivanja strukture korištene *DRS ljestvice* izračunate su i međusobne korelacije podljestvica te je utvrđena povezanost *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja* i *Kronične odgovornosti i samookrivljanja* sukladno prijašnjim istraživanjima. Brojni autori (npr. Tracy i Robins, 2006; Weiner, 1985) su sugerirali da kronična odgovornost i krivnja mogu uključivati unutarnje, stabilne i globalne atribucije negativnih događaja, što je prema atribucijskoj teoriji povezano s distresom, a osobito sa sramom. Isto tako, Zahn-Waxler i Kochanska (1990, prema Xuereb i sur., 2009) navode da samookrivljanje vodi ka distresu. Stoga, možemo zaključiti da kronična prisutnost distresa i odgovornosti, odnosno krivnje, može doprinjeti njihovom međusobnom porastu te da se, sukladno tome, može očekivati međudjelovanje kroničnog distresa i kronične odgovornosti kod

zatvorenika. Nadalje, pronađene su statistički značajne povezanosti između *Distresa i odbačenosti* s jedne strane i *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja* i *Kronične odgovornosti i samookrivljanja* s druge strane, što je u skladu s empirijskim dokazima prema kojima su opći distres i distres vezan uz situaciju (u ovom slučaju uz počinjeno KD) pozitivno povezani (Kugler i Jones, 1992; Xuereb i sur., 2009). Prema Xuereb i suradnicima (2009), situacijski distres i odgovornost se mogu smatrati pokazateljima kroničnog distresa (općeg) i odgovornosti kod prijestupnika. Također, postojanje atribucijskih stilova potvrđuje da se prijestupnici služe sličnim atribucijama u različitim situacijama (Abramson i sur., 1978), što bi značilo da imaju slična iskustva, poput distresa i odgovornosti, i s obzirom na počinjeno kazneno djelo i općenito. Što se tiče *Priznavanja odgovornosti* za počinjeno kazneno djelo, ono se pokazalo pozitivno povezano s *Kroničnom odgovornošću i samookrivljanjem* i *Distresom i odbačenošću* te negativno povezano s *Minimiziranjem štete*, što znači da je priznavanje odgovornosti zatvorenika popraćeno distresom te da su zatvorenici koji u većoj mjeri priznaju odgovornost manje skloni umanjivanju počinjene štete. Dobiveni rezultati su djelomično u skladu s rezultatima prijašnjih istraživanja. U svom istraživanju, Xuereb i suradnici (2009) su također dobili povezanost između distresa vezanog uz počinjeno kazneno djelo te priznavanja odgovornosti, dok nisu dobili povezanost između umanjivanja počinjene štete i priznavanja odgovornosti. Sudeći prema ovim rezultatima, proces prihvaćanja odgovornosti može biti popraćen s distresom vezanim uz počinjeno kazneno djelo, a suočavanje sa stvarnim sobom pritom može dovesti do distresa (Higgins, 1987). Zatvorenici priznavanjem odgovornosti za počinjeno djelo se suočavaju sa stvarnim ja koje je različito od idealne slike sebe što izaziva distres. Nadalje, socijalno poželjno odgovaranje pokazalo se nisko pozitivno povezano s odgovorima na podljestvicama *Kronične odgovornosti i samookrivljanja* te *Priznavanja odgovornosti*, dok se s ostalim podljestvicama nije pokazalo povezanim. Ti rezultati su djelomično očekivani s obzirom na to da je poznato da je poricanje odgovornosti specifična manifestacija društveno poželjnih odgovora koja je karakteristična za populaciju zatvorenika (Paulhus, 1991).

S obzirom na dobivene rezultate možemo zaključiti da je *Ljestvica distresa i odgovornosti* primjenjiva na uzorku hrvatskih zatvorenika. Sukladno tome, u našem istraživanju su korištena originalna imena faktora/podljestvica: *Kronični distres i nisko samopoštovanje*, *Kronična odgovornost i samookrivljanje*, *Distres i odbačenost*, *Minimiziranje štete* te *Priznavanje odgovornosti*. Faktori priznavanja odgovornosti i umanjivanja počinjene štete povezani su s konstrukom priznavanja/poricanja odgovornosti za

vlastito ponašanje, dok se preostala tri faktora odnose na distres, odnosno negativne emocije među kojima dominiraju krivnja i sram. Također, iz navedenog možemo zaključiti kako hrvatska inačica *DRS ljestvice* pokazuje relativno dobre metrijske karakteristike te se može koristiti za valjano i pouzdano mjerenje osjećaja i atribucija kod počinitelja kaznenih djela u Republici Hrvatskoj. Također, dobiveni nalazi su u skladu s rezultatima istraživanja Xuereb i suradnika (2015) koji su konfirmatornom faktorskom analizom ponovno potvrdili konstruktnu valjanost *Ljestvice distresa i odgovornosti* na uzorku od 405 muških počinitelja kaznenih djela koji služe kaznu u jednom od zatvora u Engleskoj.

5.2. Razlike na dimenzijama Ljestvice distresa i odgovornosti

Rezultati ispitivanja razlika među zatvorenicima na dimenzijama distresa i odgovornosti s obzirom na uvjete izdržavanja kazne pokazuju da postoje statistički značajne razlike među zatvorenicima koji služe kaznu u zatvorenim uvjetima u odnosu na zatvorenike koji služe kaznu u poluotvorenim i otvorenim uvjetima. Uvjeti izdržavanja kazne razlikuju se prema razini sigurnosti i strogoći zatvora, a uvjetovani su većinom težinom počinjenog kaznenog djela, ponašanjem zatvorenika tijekom izdržavanja kazne te njihovom prijašnjom kriminalnom karijerom. Razlike su utvrđene na dimenzijama *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja, Kronične odgovornosti i samookrivljavanja, Distresa i odbačenosti* te *Minimiziranja štete*. Iz dobivenih nalaza može se zaključiti da počinitelji kaznenih djela koji izdržavaju kaznu zatvora u zatvorenim uvjetima značajno više iskazuju opći (kronični) i distres vezan uz počinjeno KD, koji obuhvaća krivnju, sram, sniženo samopoštovanje, samookrivljavanje te osjećaj odbačenosti zbog počinjenog kaznenog djela, ali i da više pribjegavaju umanjivanju počinjene štete od počinitelja kaznenih djela koji izdržavaju kaznu zatvora u poluotvorenim i otvorenim uvjetima. Dobiveni rezultati su u skladu s očekivanjima, no prijašnja istraživanja ovog problema su oskudna, te se dobiveni rezultati mogu samo djelomično usporediti s prijašnjim istraživanjima. Primjerice, nalaz da su zatvorenici u zatvorenim uvjetima skloniji umanjivanju počinjene štete, prema Xuereb i suradnicima (2009), ima funkciju smanjivanja negativnih emocija vezanih uz počinjeno kazneno djelo. S obzirom na to da boravak u zatvoru, posebno u zatvorenim, najstrožim uvjetima te kronični osjećaji srama i krivnje doprinose narušenom psihičkom zdravlju i recidivizmu (Tangney i sur., 2011), a upravo su najviše o kroničnom distresu i izvještavali zatvorenici iz zatvorenih uvjeta, za pretpostaviti je da će imati otežanu prilagodbu uvjetima na slobodi te time i veću vjerojatnost recidivizma.

Nadalje, rezultati ispitivanja razlika među sudionicima na dimenzijama distresa i odgovornosti s obzirom na prijašnje izdržavanje kazne zatvora ukazuju na postojanje statistički značajne razlike među zatvorenicima koji su prije kažnjavani u odnosu na zatvorenike koji nisu prije kažnjavani. Razlike su pronađene na dimenzijama *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja*, *Kronične odgovornosti i samookrivljavanja* te dimenziji *Distresa i odbačenosti*. Zatvorenici koji su prije kažnjavani kaznom zatvora više iskazuju (opći) kronični i uz počinjeno KD vezan distres, koji obuhvaćaju i krivnju, sram, sniženo samopoštovanje, samookrivljavanje te osjećaj odbačenosti zbog počinjenog kaznenog djela u odnosu na zatvorenike koji nisu ranije osuđivani na kazne zatvora. Između recidivista i zatvorenika koji nisu ranije bili u zatvoru ne postoje razlike u umanjivanju počinjene štete i priznavanju odgovornosti za počinjeno kazneno djelo. Rezultati ovog istraživanja nisu sukladni rezultatima Mosher i Mosher (1967, prema Proeve i Tudor, 2016) u kojem su recidivisti pokazali manje krivnje nego počinitelji koji nisu prije kažnjavani. Slične nalaze dobili su i Weizmann-Henelius i suradnici (2002) koji su proveli istraživanje povezanosti pripisivanja odgovornosti i osjećaja krivnje na uzorku počiniteljica kaznenih djela te unutar tog istraživanja dobili nalaz da je osjećaj krivnje manji kod žena koje su i prije kažnjavane.

S obzirom na dužinu izdržavanja kazne utvrđene su razlike među počiniteljima kaznenih djela na dimenzijama *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja*, *Kronične odgovornosti i samookrivljavanja* te *Priznavanja odgovornosti*. Općenito, rezultati su pokazali da zatvorenici čija je kazna zatvora kraća izražavaju manje općeg (kroničnog) distresa, odnosno sniženog samopoštovanja, manje kronične odgovornosti i samookrivljavanja. Također, dobiveno je da oni čija je kazna zatvora 2 do 5 godina imaju veću tendenciju priznavanju odgovornosti za počinjeno kazneno djelo od zatvorenika s kaznom kraćom od 2 godine. Dobiveni rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja Edwards i Pottera (2004) koji su dobili statistički značajnu povezanost između vremena provedenog u zatvoru i razine distresa, odnosno dobili su da se kod zatvorenika s prolaskom vremena u zatvoru povećava razina distresa. S druge strane, Američka udruga psihijatrijske zajednice (2011) daje suprotne nalaze te tvrdi da se razina distresa smanjuje s prolaskom vremena. Isto tako, Hosser i suradnici (2014) su u svom istraživanju na njemačkim zatvorenicima utvrdili da se osjećaji srama i krivnje (distres) brzo smanjuju tijekom prvih tjedana zatvora te da se nastavljaju smanjivati tijekom izdržavanja kazne zatvora. Bereswill (2004, prema Hosser i sur., 2014) smatra da je to smanjivanje krivnje i srama, odnosno distresa posljedica brzog usvajanja stavova zatvorske subkulture, u kojoj su osjećaji srama i krivnje nepoželjni te u kojoj se na njih gleda kao na slabost. No, pri razmatranju

tih rezultata treba uzeti u obzir vjerodostojnost onoga što zatvorenici iskazuju prema van. Postoji mogućnost da je iza njihove samoprezentacije, osoba koja svakodnevno proživljava kronični distres. Nadalje, u istraživanju Weizmann-Henelisu i suradnika (2002), na uzorku počiniteljica kaznenih djela, dobiveno je da se osjećaj krivnje povećava tijekom vremena kada žrtva kaznenog djela preživi što upućuje na to da preživljavanje žrtve olakšava prijestupniku suočavanje s počinjenim kaznenim djelom. U istom istraživanju dobiven je jedan neočekivan rezultat prema kojem se blizak odnos sa žrtvom nije pokazao povezanim s pripisivanjem krivnje. MacKenzie i suradnici (1989) su istraživanju na američkom uzorku od 141 počiniteljice kaznenog djela dobili da se počiniteljice ne razlikuju u suočavanju s problemima u zatvoru s obzirom na vrijeme ulaska u zatvor i duljinu izdržavanja kazne. No, u istraživanju prije pronađeno je da počinitelji osuđeni na duže kazne zatvora, a koji su na početku izdržavanja kazne, proživljavaju veći stres od počinitelja osuđenih na duže kazne zatvora koji su u zatvoru već duži period (MacKenzie i sur., 1985). Pretpostavlja se da su osuđenici koji su već duže vrijeme u zatvoru već razvili stilove suočavanja sa nedaćama koje donosi život u zatvoru.

Naposljetku, pronađene su statistički značajne razlike među skupinama zatvorenika s obzirom na tip počinjenog kaznenog djela na dimenzijama *Kroničnog distresa i sniženog samopoštovanja* i *Kronične odgovornosti i samookrivljavanja*. Zatvorenici koji su počinili samo nasilna kaznena djela izražavaju više kroničnog distresa od počinitelja samo nenasilnih kaznenih djela, dok počinitelji nasilnih i nenasilnih kaznenih djela u većoj mjeri osjećaju kroničnu odgovornost i samookrivljavanje u odnosu na počinitelje samo nenasilnih kaznenih djela. Dobiveni rezultati su u skladu s našim očekivanjima te u skladu s rezultatima prijašnjih istraživanja, izuzev istraživanja Xuereb i suradnika (2009) u kojem nije dobivena značajna razlika među počiniteljima različitih tipova kaznenih djela na dimenzijama distresa i odgovornosti, odnosno pokazalo se da svi počinitelji prolaze kroz slične procese uslijed počinjenja kaznenog djela te izdržavanja kazne zatvora. Suprotno tome, Irving (1980, prema Cox, 1999) je tijekom svojeg opažanja sa sudjelovanjem u policijskoj stanici Brighton opazio da seksualni prijestupnici iskazuju više krivnje za počinjeno kazneno djelo nego ostali prijestupnici. Gudjonsson i Petursson (1991) su na uzorku od 98 islandskih zatvorenika dobili da seksualni počinitelji te počinitelji nasilnih kaznenih djela izvještavaju o najviše osjećaja krivnje. Rezultate o najvećem stupnju krivnje kod počinitelja seksualnih delikta potvrdili su i u istraživanjima na engleskom (Gudjonsson i Singh, 1989) i irskom (Gudjonsson i Bownes, 2014) uzorku počinitelja, međutim, ne i za počinitelje nasilnih kaznenih djela. Irski prijestupnici su krivnju za svoje nasilne zločine pripisivali više vanjskim čimbenicima, nego li engleski

prijestupnici. Slično tome, pokazalo se da prijestupnici u Sjevernoj Irskoj koji su počinili kaznena djela kao što su provala i krađe, značajno manje ulažu truda u opravdavanje svog kaznenog djela, nego što ulažu engleski prijestupnici. Zaključno, nalazi sugeriraju da određeni kulturni i povijesni čimbenici mogu u određenoj mjeri utjecati na način na koji prijestupnici percipiraju i opravdavaju svoja kaznena djela. Weizmann-Henelius i suradnici (2002) su proveli istraživanje povezanosti pripisivanja odgovornosti i osjećaja krivnje na uzorku počiniteljica kaznenih djela te unutar tog istraživanja dobili nalaz da je osjećaj krivnje veći kod počiniteljica kaznenog djela ubojstva nego kod počiniteljica ostalih kaznenih djela. Jedno od objašnjenja nalaza da seksualni počinitelji i nasilne počiniteljice iskazuju više osjećaja krivnje može biti da seksualna djela kao i agresivnost kod žena mogu uključivati oštrije reakcije društva (Levenson i sur., 2007). Također, zanimljivi su rezultati studija provedenih u Britaniji, Sjevernoj Irskoj te Islandu koji pokazuju da su kaznena djela počinjena protiv pojedinaca povezana s više osjećaja krivnje nego kaznena djela protiv imovine. Gudjonsson i Singh (1988) su zaključili da što je počinjeno kazneno djelo ozbiljnije i ukoliko je žrtva fizička osoba, da je to jače izražavanje krivnje. Do istog zaključka došli su i Fox i Leicht (2005) koji navode da što je veći stupanj društvenog neodobravanja kaznenog djela, to je veća razina optužbe izvana i iznutra što dovodi do većeg osjećaja krivnje, a time i do distresa.

5.3. Ograničenja i daljnje implikacije istraživanja

Ovo istraživanje ima nekoliko ograničenja. Jedno od najvećih je specifičan prigodni uzorak zatvorenika. S obzirom na populaciju na kojoj je provedeno te na sumnjičavost sudionika prema anonimnosti upitnika koju su iskazali prilikom istraživanja, smatra se da su na rezultate potencijalno mogli utjecati socijalno poželjno odgovaranje, simulacija i disimulacija (iako rezultati ne ukazuju na povezanost socijalno poželjnog odgovaranja i odgovora na drugim česticama). Isto tako, ne treba zanemariti činjenicu da je upitnik bio dugotrajan što je doprinjelo nižoj stopi odgovora na pitanja pri kraju upitnika zbog umora i zasićenja sudionika davanjem odgovora. Također, jedno od ograničenja je i dobrovoljnost sudjelovanja u istraživanju s obzirom na to da su u istraživanju sudjelovali visoko motivirani pojedinci što je potencijalno moglo imati utjecaja na dobivene rezultate. Nadalje, ograničenjima istraživanja je doprinjela i djelomična nepismenost zatvorenika te poteškoće u razumijevanju pitanja i načina odgovaranja. Dio zatvorenika imao je poteškoće prilikom ispunjavanja upitnika te su im pri popunjavanju upitnika pomagale istraživačice koje su im čitale pitanja i zapisivale odgovore. Tako da se ne može isključiti i mogućnost da je dio njih uslijed te bliske interakcije s istraživačicama

izmijenio svoje odgovore. Još jedno od ograničenja je i nemogućnost razlikovanja distresa vezanog uz počinjeno kazneno djelo od distresa koji je uzrokovan boravkom u zatvoru i zatvorskim uvjetima, zbog čega ne možemo sa sigurnošću tvrditi o kojem distresu su izvještavali zatvorenici prilikom rješavanja upitnika iako su u uputama bili usmjereni da se osvrnu na počinjeno kazneno djelo. Nadalje, postavlja se pitanje, prilikom odgovaranja, na koje kazneno djelo su se osvrtni zatvorenici koji izdržavaju kaznu zbog više kaznenih djela.

Bez obzira na prethodno navedena ograničenja, ovo istraživanje ima neupitan značaj za djelovanje u praksi. Prije svega, ovo je prvo istraživanje u Hrvatskoj u kojem su se ispitivale emocije i atribucije vezane uz počinjenje kaznenog djela *Ljestvicom distresa i odgovornosti* čije su se metrijske karakteristike pokazale relativno zadovoljavajućima na populaciji hrvatskih zatvorenika. Dakle, ljestvica je validirana te primjenjiva za potencijalna buduća mjerenja učinaka tretmana koji bi se u svom radu usmjerili na emocije i atribucije kod počinitelja. S obzirom na utvrđeni značaj emocija koje se javljaju kod počinitelja kaznenih djela te način na koji se zatvorenici suočavaju s njima - umanjivanjem počinjene štete, bilo bi od izuzetne koristi u tretmanu se usmjeriti na razvijanje zdravih stilova suočavanja s emocijama koji bi doveli do priznavanja odgovornosti za počinjeno kazneno djelo kao i do poboljšanja njihove dobrobiti tijekom izdržavanja kazne zatvora. Manjak pažnje koji se posvećuje emocionalnom funkcioniranju u rehabilitaciji zatvorenika je zabrinjavajuć s obzirom na motivacijsku ulogu emocija u ponašanju kao i u percepciji okoline. Stoga, ne treba zanemariti istraživanja o negativnim učincima posramljivanja prijestupnika za koje se smatra da uvelike utječu na recidivizam. Kako bi se djelovalo u ovom području, nužno je osvješćivanje svih osoba koji su u doticaju sa zatvorenikom kao i cijele zajednice kako bi posramljivanje bilo svedeno na najmanju moguću razinu što bi dovelo do utjecaja na smanjenje stope recidivizma.

6. Zaključak

Ovim istraživanjem potvrđene su relativno zadovoljavajuće metrijske karakteristike hrvatske inačice *Ljestvice distresa i odgovornosti (Distress and Responsibility Scale – DRS; Xuereb i sur., 2009)*.

Zatvorenici koji izdržavaju kaznu zatvora u zatvorenim uvjetima statistički značajno više izvještavaju o općem (kroničnom) distresu i distresu vezanom uz počinjeno KD. Odnosno, iskazuju više srama, krivnje, sniženog samopoštovanja, kronične odgovornosti i samookrivljavanja. Također, osjećaju i više odbačenosti zbog počinjenog kaznenog djela te više pribjegavaju umanjivanju počinjene štete u odnosu na one koji izdržavaju kaznu zatvora u poluotvorenim i otvorenim uvjetima.

Zatvorenici koji su već prije izdržavali kaznu zatvora više iskazuju opći (kronični) distres, koji obuhvaća krivnju i sram, sniženo samopoštovanje te kroničnu odgovornost i samookrivljavanje. Također, više izvještavaju o distresu i odbačenosti zbog počinjenog kaznenog djela od zatvorenika koji nisu ranije izdržavali kaznu zatvora.

Zatvorenici čija je kazna zatvora kraća iskazuju manji opći (kronični) distres koji obuhvaća krivnju i sram, sniženo samopoštovanje te kroničnu odgovornost i samookrivljavanje u odnosu na one s dužom kaznom, a oni čija je kazna zatvora 2 do 5 godina imaju veću tendenciju priznavanju odgovornosti za počinjeno kazneno djelo od zatvorenika s kaznom kraćom od 2 godine.

Zatvorenici koji su počinili samo nasilna kaznena djela statistički više izražavaju kronični distres i sniženo samopoštovanje od počinitelja samo nenasilnih djela. Počinitelji nenasilnih i nasilnih kaznenih djela u većoj mjeri iskazuju kroničnu odgovornost i samookrivljavanje u odnosu na počinitelje samo nenasilnih kaznenih djela.

7. Literatura

- Abel, G. G., Gore, D. K., Holland, C. L., Camp, N., Becker, J. V. i Rathner, J. (1989). The measurement of the cognitive distortions of child molesters. *Annals of Sex Research*, 2, 135–152.
- Abramson, L. Y., Seligman, M. E. P. i Teasdale, J. D. (1978). Learned Helplessness in Humans: Critique and Reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74.
- American Association of Community Psychiatrists (2000). *Position statement on post-release planning by the Committee on Persons with Mental Illness Behind Bars and the Committee on Continuity of Care and Discharge Planning of the American Association of Community Psychiatrists*. Pribavljeno 30.08.2018. s adrese <http://www.wpic.pitt.edu/aacp/finds/postrelease.html>.
- Averill, P. M., Diefenbach, G. J., Stanley, M. A., Breckenridge, J. K. i Lusby, B. (2002). Assessment of Shame and Guilt in a Psychiatric Sample: A Comparison of Two Measures. *Personality and Individual Differences*, 32(1), 1365-1376.
- Bakić, D. (2001). Prikaz nekih modela institucionalnog tretmana počinitelja kaznenih djela (modeli institucionalnog tretmana). *Ljetopis socijalnog rada*, 8(1), 35-50.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M. i Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An Interpersonal Approach. *Psychological Bulletin*, 115, 243-267.
- Bereswill, M. (2004). Inside-out: Resocialisation from prison as a biographical process. A longitudinal approach to the psychodynamics of imprisonment. *Journal of Social Work Practice*, 18, 315-336.
- Bradshaw, W., Roseborough, D. i Umbreit, M. S. (2006). The Effect of Victim Offender Mediation on Juvenile Offender Recidivism: A Meta-Analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24(1), 87-98.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and Reintegration*. New York: Cambridge University Press. Pribavljeno 5.9.2018. s adrese <https://books.google.hr/books?isbn=0521356687>.
- Brown, R. i Cehajic, S. (2008). Dealing with the Past and Facing the Future: Mediators of the Effects of Collective Guilt and Shame in Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Social Psychology*, 38, 669-684.
- Cambridge Dictionary*. Cambridge University Press 2018. Pribavljeno 6.9.2018. s adrese <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/distress>.
- Cimbora, D. M. i McIntosh, D. N. (2005). Understanding the Link Between Moral Emotions and Behavior. U A. V. Clark (ur.), *Psychology of moods* (str. 1-27). Hauppauge, NY, US: Nova Science Publishers.
- Cohen, T. R. (2010). Moral emotions & unethical bargaining: The differential effects of empathy and perspective taking in deterring deceitful negotiation. *Journal of Business Ethics*, 94, 569–579.
- Cox, M. (1999). *Remorse and Reparation*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. Pribavljeno 29.8.2018. s adrese https://books.google.hr/books/about/Remorse_and_Reparation.html?id=FXej6DsbHGUC&rei_esc=y.
- Daly, J. E. i Pelowski, S. (2000). Predictors of Dropout among Man Who Batter. A Review of Studies with Implications for Research and Practice. *Violence and victims*, 15, 137-160.

- Dutton, D. i Hemphill, K. (1992). Patterns of socially desirable responding among perpetrators and victims of wife assault. *Violence Victims*, 7(1), 29–39.
- Edwards, W. T. i Potter, H. R. (2004). Psychological Distress, Prisoner Characteristics, and System Experience in a Prison Population. *Journal of Correctional Health Care*, 10(2), 129-149.
- Farrington, D. P. i Jolliffe, D. (2004). Empathy and Offending: A Systematic Review and Meta Analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9(5), 441-476.
- Fox, S. i Leicht, S. (2005). The association between the offender-victim relationship, severity of offence and attribution of blame in mentally disordered offenders. *Psychology, Crime & Law*, 11(3), 255-264.
- Freiberg, A. (2001). Affective Versus Effective Justice. Instrumentalism and Emotionalism in Criminal Justice. *Punishment & Society*, 3(2), 265-278.
- Fulgosi, A. (1979). *Faktorska analiza*. Zagreb: Školska knjiga.
- Garland, D. (1990). Frameworks of Inquiry in the Sociology of Punishment. *The British Journal of Sociology*, 41(1), 1-15.
- Gibbons, P., de Volder, J. i Casey, P. (2003). Patterns of Denial in Sex Offenders: A Replication Study. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31(3), 336-34.
- Gudjonsson, G. H. i Bownes, I. (2014). The attribution of blame and type of crime committed: data for Northern Ireland. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 3(2), 337-341.
- Gudjonsson, G. H. i Bownes, I. (1991). The attribution of blame and type of committed data for Northern Ireland. *J Forensic Psychiatry*, 2, 337– 341.
- Gudjonsson, G. H. i Petursson, H. (1991). The attribution of blame and type of crime committed: transcultural validation. *Journal of the Forensic Science Society*, 31, 349-352.
- Gudjonsson, G. H. i Singh, K. K. (1989). The Revised Gudjonsson Blame Attribution Inventory. *Personal and Individual Differences*, 10(1), 67-70.
- Gudjonsson, G. H. i Singh, K. K. (1988). Attribution of Blame for Criminal Acts and its Relationship with Type of Offence. *Medical, Science and the Law*, 28(4), 301-303.
- Gudjonsson, G. H. (1984). Attribution of blame for criminal acts and its relationship with personality. *Personal and Individual Differences*, 5(1), 53-58.
- Harder, D. W. i Zalma, A. (1990). Two promising shame and guilt scales: A construct validity comparison. *Journal of Personality Assessment*, 55, 729-745.
- Harris, N. (2003). Reassessing the Dimensionality of the Moral Emotions. *British Journal of Psychology*, 94, 457-473.
- Hartnagel, T. F. i Templeton, L. J. (2012). Emotions about crime and attitudes to punishment. *Punishment & Society*, 14(4), 452–474.
- Hauser, C. T. (2016). *Shame and Resilience Among Mental Health Trainees: A Scale Construction Study*. Dissertation. Nebraska: University of Nebraska.
- Heider F. (1944). Social perception and phenomenal causality. *Psychological Review*, 51, 358-374.
- Henning, K., Jones, A. R. i Holdford, R. (2005). “I didn’t do it, but if I did I had a good reason”: Minimization, Denial, and Attributions of Blame Among Male and Female Domestic Violence Offenders. *Journal of Family Violence*, 20(3), 131-139.

- Higgins, E.T. (1987). Self-Discrepancy Theory: A Theory Relating to Self and Affect. *Psychological Review*, 94, 319-340.
- Hosser, D., Windzio, M. i Greve, W. (2008). Guilt and Shame as Predictors of Recidivism: A Longitudinal Study With Young Prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 35, 138-152.
- Howells, K. i Day, A. (2006). Affective Determinants of Treatment Engagement in Violent Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50(2), 174-186.
- Hunter, J. A. i Figueredo, A. J. (1999). Factors associated with treatment compliance in a population of juvenile sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11, 49-67.
- Izard, C.E. (1991). *The Psychology of Emotions*. New York: Plenum Press. Pribavljeno 29.8.2008. s adrese https://books.google.hr/books/about/The_Psychology_of_Emotions.html?id=RPvshA_sxMC&redir_esc=y
- Kugler, K. i Jones, W. H. (1992) On conceptualizing and assessing guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(3), 18-327.
- Levenson, J. S., Brannon. Y. N., Fortney, T. i Baker, J. (2007). Public Perceptions about Sex Offenders and Community Protection Policies. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7, 1-25.
- Lord, A. i Willmot, P. (2004). The Process of Overcoming Denial in Sexual Offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 10, 51-61.
- Mackenzie, D. L., Robinson, J. W. i Campbell, C. S. (1989). Long-Term Incarceration of Female Offenders. Prison Adjustment and Coping. *Criminal Justice and Behavior*, 16(2), 223-238.
- Mackenzie, D. L. i Goodstein, L. (1985). Long-Term Incarceration Impacts and Characteristics of Long Term Offenders An Empirical Analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 12(4), 395-414.
- Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2009). Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(1), 1-96.
- Makogona, I. K. i Enikolopov, S. N. (2013). Problems with the assessment of shame and guilt. *Psychology in Russia: State of the Art*, 6(4), 168-175.
- Marshall, W. L., Marshall, L.E., Serran, G.A. i O'Brien, M. D. (2009). Self-esteem, shame, cognitive distortions and empathy in sexual offenders: their integration and treatment implications. *Psychology, Crime & Law*, 15(2 & 3), 217-234.
- McKay, M. M, Chapman, J. W. i Long, N. R. (1996). Causal attributions for criminal offending and sexual arousal: Comparison of child sex offenders with other offenders. *British Journal of Clinical Psychology*, 35(1), 63-75.
- Milinović, T. (2016). *Odnos osobina ličnosti zatvorenika i tijeka izdržavanja kazne zatvora*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Mirosavljević, A. (2010). Modeli restorativne pravde u svijetu za mlade u sukobu sa zakonom i pregled istraživanja njihove učinkovitosti. *Kriminologija i socijalna integracija*, 18(1), 53-64.
- O'Connor, L. E., Berry, J. W. i Weiss, J. (1999). Interpersonal Guilt, Shame, and Psychological Problems. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18, 181-203.

- O'Connor, L. E., Berry, J. W., Weiss, J., Bush, M. i Sampson, H. (1997). Interpersonal guilt: The development of a new measure. *Journal of Clinical Psychology*, 53(1), 73-89.
- Orth, U., Berking, M. i Burkhardt, S. (2006). Self-Conscious Emotions and Depression: Rumination Explains why Shame but not Guilt is Maladaptive. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 1608-1619.
- Paulhus, D. L. i Reid, D. B. (1991). Enhancement and Denial in Socially Desirable Responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 307-317.
- Proeve, M. i Tudor, S. (2016). *Remorse*. London and New York: Routledge. Pribavljeno 29.8.2018. s adrese https://books.google.hr/books/about/Remorse.html?id=n-bsCwAAQBAJ&redir_esc=y.
- Sabini, J. i Silver, M. (2005). Why Emotion Names and Experiences Don't Neatly Pair. *Psychological Inquiry*, 16, 1-10.
- Sigurdsson, J.F. i Gudjonsson, G.H. (1994). Alcohol and Drug Intoxication during Police Interrogation and the Reasons why Suspects Confess to the Police. *Addiction*, 89, 985-997.
- Smith, R.H., Webster, J.M., Parrott, W.G. i Eyre, H.L. (2002). The Role of Public Exposure in Moral and Nonmoral Shame and Guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 138-159.
- Stuewig, J., Tangney, J. P., Heigel, C., Harty, L. i McCloskey, L. A. (2010). Shaming, blaming, and maiming: Functional links among the moral emotions, externalization of blame, and aggression. *Journal of Research in Personality*, 44(1), 91-102.
- Stuewig, J. i McCloskey, L. A. (2005). The Relation of Child Maltreatment to Shame and Guilt Among Adolescents: Psychological Routes to Depression and Delinquency. *Child Maltreatment*, 10(4), 324-336.
- Tangney, J. P., Stuewig, J. i Hafez, L. (2011). Shame, Guilt and Remorse: Implications for Offender Populations. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 22(5), 706-723.
- Tangney, J. P., Stuewig, J. i Mashek, D. J. (2007). Moral Emotions and Moral Behavior. *Annual of Psychology*, 58, 345-372.
- Tangney, J. P. i Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. New York: Guilford Press. Pribavljeno 5.9.2018. s adrese <https://books.google.hr/books?isbn=1572309873>.
- Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L. i Barlow, D. H. (1996). Are Shame, Guilt, and Embarrassment Distinct Emotions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 1256-1269.
- Tangney, J. P. (1995). Recent Advances in the Empirical Study of Shame and Guilt. *American Behavioral Scientist*, 38(8), 1132-1145.
- Tangney, J. P., Wagner, P. Fletcher, C. i Gramzow, R. (1992). Shamed into anger? The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(4), 669-675.
- Tangney J. P., Wagner P. E. i Gramzow R. (1989). *The Test of Self-Conscious Affect (TOSCA)*. Fairfax, VA: George Mason University.
- Tracy, J. L. i Robins, R. W. (2006). Appraisal Antecedents of Shame and Guilt: Support for a Theoretical Model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 1339-1351.
- Weiner, B. (1985). An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion. *Psychological Review*, 92, 548-573.

- Weizmann-Henelius, G., Sailas, E., Viemerö, V. i Eronen, M. (2002). Violent Women, Blame Attribution, Crime, and Personality. *Psychopathology*, 35(6), 355-361.
- Woien, S. L., Ernst, H. A. H., Patock-Peckham, J. A. i Nagoshi, C.T. (2003). Validation of the TOSCA to Measure Shame and Guilt. *Personality and Individual Differences*, 35, 313-326.
- Wright, K. i Gudjonsson, G.H. (2007). The Development of a Scale for Measuring Offence-Related Feelings of Shame and Guilt. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 18, 307-316.
- Xuereb, S., Ireland, J. L., Archer, J. i Lowe, M. (2015). The association of distress and denial of responsibility with maladaptive personality traits and self-esteem in offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 20, 176-189.
- Xuereb, S., Ireland, J. L. i Davies, M. (2009b). Development and preliminary assessment of a measure of shame, guilt, and denial in offenders. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 20, 640-660.